

А П Ц С Н Ы

А Ж А З А Р А

ИСКУССТВО АБХАЗИИ ART
OF ABKHAZIA KUNST DER

ABCHAZIEN أبخازيا

ABHAZYA SANATI

А П Ц С Н Ы А Ж А З А Р А

ИСКУССТВО

АБХАЗИИ

ART OF ABKHAZIA

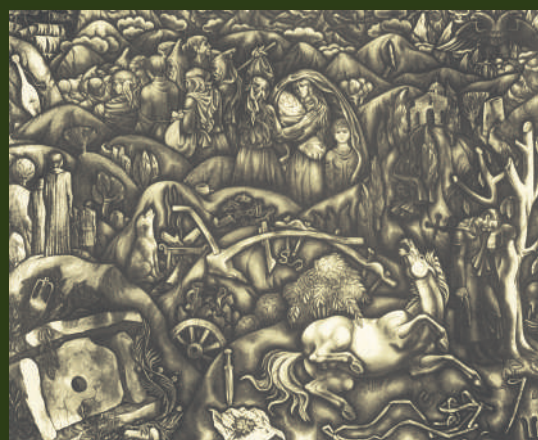
KUNST DER أبخازيا

ABCHAZIEN

ABHAZYA SANATI

2 / 2024

АМХАЦЫБЫРРА - 160 ШЫҚЭСА

Уа цша хагак ацәқәырц шьтнахуеит,
Уа мацәысроуп, уа дыдроуп.

Ғбак, шәеиқәаран, апра еитцнахуеит,
Аамтадароуп, уа хтцәроуп...

Латцарамза 12, 14
Ацсны Жэлэр рпоет Баграт Шьынқәбеи
Ацсны Рацхьатәи Ахада Владислав Арзынбеи ирирамшқәоуп

Ө-ЕТЦӘАК

Ишамкәа Анцәа иишаз ахатца
Иабантәи, ианбыкәу данааз?
Шарциетцәан аамтә атцантә
Ижәлар иаауаз данрыхьзаз?

Ижәандоу адгьыл изалои,
Дналазуеит, уаха акагьы.
Ешыратәи ажәсан ахсаала
Иқәныкәаз дкьалом азэгьы.

Збызшәа зәабаз атынхада
Тарчеитцас анапы дадыргоит,
Ажәлар жәлархом бызшәада
Зхәаз хбызшәа еикәирхоит.

Изнырыз хабызшәа иамчу
Имәатәны жәәнахь данцо
Цлоу, Лаганиахә, Қәмарча –
Ицны Ацсны кьакьа дахьзоит.

Кәтышьха, Тәанихәы, Ешыра,
Ирзылцхаз хыхьынтә етцәак
Ашәахәа иөеиуа ирмаакыроуп,
Илеиуа акы ирыхәом зынзак.

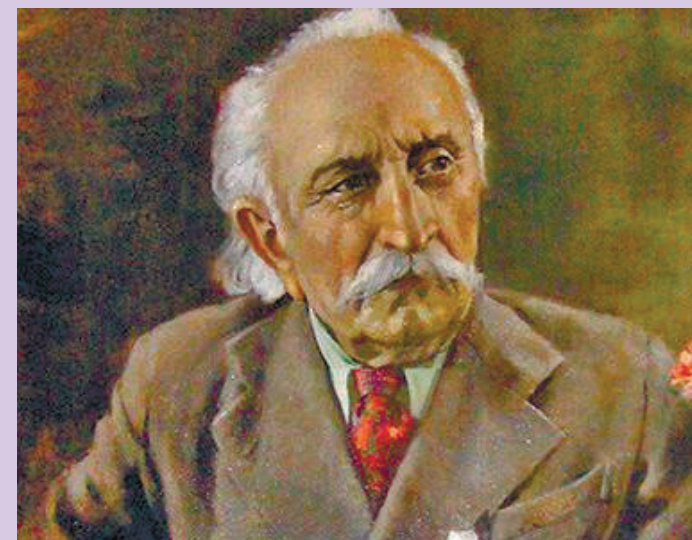
Аетцәеи Аетцәеи еицылеит,
Ахаан Ацсназы илашаларц,
Зынарха узымшәо шықәсыла
Рыдгьылаз иззыхәоз назарц!

Геннади АЛАМИА

Анатоли ЛАГЭЛАА

ҲАҶСЕИҚӘЫРХАҶ, ҲАҶСҒЫХҶЫ!..

(Ацсны жәлар рпоет Дырмит Гәлиа диижьтәи 150 шықәса цит)

**– Светлана, ибыдысныхәлоит иахьатәи
хаңсуа жәлар рныхәа ду! Хмилац
жәларык раҳасабала рыхьз адунеи
иахьырйәаз Ацсны жәлар рпоет Дырмит Гәлиа
диижьтәи 150 шықәса цит. Ари аныхәа ду Ацсны ахь-
айыхәа хажәлар иазгәартәлоит хәтәагылоу ашықәс
нйәанза... Шәара, Дырмит Гәлиа иөны-амузеиаа
шәзы ари аныхәа алагоит есышьыжь, есены!.. Арц
амшқәа рзы шәара шәахь имәахьйуа рацәафуп,
хрылацәажәап сынтәатәи ашықәс азы имәағы-
жәгараны икоу аусқәа...**

– Итәбуп, Анатоли. Ахацыркөы ду, ацсуа милацтә
литература ашәатаркөы, арккаөы, аазаө, Ацсны жәлар
рпоет Дырмит Гәлиа диижьтәи 150 шықәса атцра, ииа-
шатцкьаны, ацсуа жәлар зегьы рзы имилацтә ныхәоуп.
Ишыжәдыруа еицш, Дырмит Гәлиа дгылан ацсуа милацтә
доухатә культура еиуеипшым амахәтәкәа рхьтцхьртәфьы.
Ахаґаагара уадафуп азәы имацара илиршаз, дзыхьзаз,
икаитцаз аусқәа рымехак.

Иахьа Д. Гәлиа избахә анахәә, иахгәалахаршәоит уи
еикәиршәаз ацсуа нбан, авторс дызмаз Ацсны атоурых,
рацхьатәи асахьаркыратә шәкәы, рацхьатәи ажәабжь,
рацхьатәи ацсуа роман, хмилацтә театр ашьақәгылар,
ацсуа газет «Ацсны» рацхьаза атыжьра, атцарадырра
ашәатаркра ухәа, зегьы рфьы мехакы тбаала илагала.
Ицьюшьаша, Дырмит Гәлиа иажәеинраалакәеи шәы-
шықәса уажәацхьа итытцуаз агазет «Ацсны» ианылоз ис-
татиакәа реиҳаракы уанрыцхьо, урт иахьатәи амш азы
иөушәа ауп ишыкоу. Псра зқәым аклассикатә реиамтәкәа
ишырқәашьу еицш, иарбан аамтәзаалак ирышьашәалоуп,
ауаөы ианахәо, дзызнархәыцуа рацәазоуп.

«Базара имоуп згәы итоу зегь зфьы иззархәауа,
Зфьы итытцуа ырпшзаны, иркәышганы изызхәауа,
Дгыларара, цәшәарада, дасу рыграқәа дзырбауа,
Аишахь дгыланы, ахәахәа иацәзыршәауа», – хәа
иөуан апоет.

Иара ихәтагьы ицстазаара зегьы убас ауп ишымөа-
цигаз – аацсарак камтәкәа, ажәлар атцаралашарыхь ркы-
лгара, иара убри алагьы милацк, жәларык раҳасабала ры-
хьчара, адунеи ажәларқәа рыларгылар – ицшьоу хықә-
кны икацданы.

Дырмит Гәлиа диижьтәи 150 шықәса атцра аныхәа
амехак ахьынзатбауу азгәатаны, 2024 шықәса зегьы
Дырмит Гәлиа ишықәсны ирылахәоуп. Хәарада, уи
ашықәс итагзаны, иазцхьагәацоу аусмәацгәтәкәа даара
ирацәоуп. Иахьазы хара зегь реиҳа хьейззахшәо, иахьей-
уахеи аус здаауло — урт аусқәа, арккаө ду игәалашәара
аґацхьа хәацхамшьартә еицш, уи ихьз иақәнаго рынагза-
роуп.

Дырмит Гәлиа ишықәс анахәә, уи иаанаго – ашықәс
зегьы абри арыцхә иадхәалоу хьрхартәла еиуеипшым
аныхәатә усқәа мөацыргалоит хәа ауп иаанаго. Убри азы
ашықәс нтәанза хгәылафьы иазцхьагәацоуп имацымкәа
аусмәацгәтәкәа. Аха Д. И. Гәлиа илитература-мемориалтә
музеи афьы ари аныхәа хәацыркхоит арккаөы даниз амш
аены – жәабран 21 азы.

Уи аены, традициала ишапу еицш, Дырмит Гәлиа
ибака аґацхьа ашәтқәа анышьтәхтәлак ашьтәхь, хәрк-
каөы имшира ныхәатцас иазгәазто хдьынцьюаа аґауеит
уи ицстазаара аґьырак ахьихигаз, ихшара ахьиаазаз,
иреиамтәкәа реиҳарак ахьацитцаз, насыц ахьимаз, зны
дахьгьыргьоз, даеазынгьы дахьыгьырөоз, пробле-

ДЫРМИТ ГӘЛИА ИӨНЫ-АМУЗЕИ

ДЫРМИТ ГЭЛИА ИКАБИНЕТ

ҳажэалагалақәа руак азкын сынтәа җпатриарх ииубилеи инадхәаланы, иалхаршарц Ғыркәтәыла җдынцъуаа ахынхо ақалақкәа рҕы Дырмит Гэлиа имшқәа инартбааны рымәацгара. Амузеи акынтәи иҗалшоит җдынцъуаа рзы аинтерес этдоу ацәыргакәтца аиҕкаара. Апсуа ҕыратә тоурых хацзыркыз, дшыхычзас амҗацъырра зыхганы, зыцсадгыл ахь ахынхәра зқәашьхаз ауаҕы инысымәа шыкоу ала, уи имшқәа җажәлар ахынхо атәылаҕы рымәацгара асимволтә тҷак ду амоуп хәа агәаанагара җамоуп. Д. И. Гэлиа иҕымтәкәа атҕыркәшәахь реиҕагара даара иус дууп, уи алзыршо ауаа иахьа иахь-җамоугы насыцуп хәа сгәы иаанагоит...

Дырмит Гэлиа – хаз игоу дунейу, зейцшыкам цәыр-тҕра дууп ацсуа культура атоурых аҕы. Ацсуа жәлар милатк раҗасабла реиқәырхара хықәкыс икацданы, атцаралашаратә мәа ашқа ркылгара уалцшыас зхы иадызтас Арккаҕ ду иҕацхьа җарт, уи имҗа збызшәа еиқәнархаз зегы, иахуалцшыоу даара ирацәоуп... Дырмит Гэлиа иҗышҗаара – Ацсни ацсуаан ирхәышҗаароуп. Уи наунагза ацсы тазарц, җацхьака еиҗагылараны икоу абицара рзы азҕылымхара ду аманы, имәақәтцаганы, илашарбаганы аказаара ауп изызку зегь рацхьазагы ари аҕны аҕы аус зуа ауаа хуалцшыа.

– Светлана, җаңсуа шәкәыәцәа реицш, җин-теллигенция зегы даара пату рзақәуп Гэлиа Ду иҗышҗаара бәыцзәеи бареи амца «еиҕакны» иахьаажәго, аҗхарра ахьагшәмырхо, алитературатә хәылҗазкәеи аинтерес зйоу аиҗыларакәеи ахьымапәыжәго, Апоеит изку ашәкәкәа ахьтшәы-жыуа, рацхьаза акәны Аҕны-амузеи асаит ахьей-ҕышәкааз, уи ахан хьыҗәцара аиҗашьақәырҕылара иалагартә аус бзиақәа шәахьыреу. Сынтәатәи ашықәс җтәыла аҕныҗка аизыразреи, аилибакаареи, напейкәыршарыла аибабареи, хьызшәа җизеи иры-шықәсароуп, избанзар, ацсуа жәлар җабла хьытыз, Дырмит Ду ииубилеиуп! Сара сгәы иаанагоит, сынтәа ииуа аҕеиреи, сынтәа аказараҕеи, алитератураҕеи, аҗаарадырраҕеи иаҗахо зегы даҕа насыҗ бзиақ рымоуп, иаарылукаартә икалоит хәа!.. Анцәа илаҗш урт җыдала ирхьызаит!..

ДЫРМИТ ГЭЛИА ИАХЬ

Ирутәит ацсуаа агәырҕашәа, Инагзаны иуҗәеит уҕахәы, Ерцахә шла хьызо асы акәушәа, Изышза ишлоуп ухахәы.

Зны-зынла аҕаруаа уҗахәаччо, Уаннейуа ажәа хәауа, Ишҗеицшу хьыхтәи иҗалаччо Акәатәи амра ашәахәа.

Уашәақәа икьатәо цәымзасам, Уашәақәа мроуп, ицхауа! Апоеит дызражәуа мчыказам, Шәышықәса царҕы иҗакәкәа!

Дырмит, иума агәабзиара, Ғацхьа ушгылоу уцала! Изчапаз абасҕы абзиара, Ишҕыц иҗлааит укалам!

Баграм ШЫНҚӘБА
1948

АЦСНЫ УАТЦӘТӘИ АМШ

Цьума АХӘБА

ИУА ИҒЫЗА – АЛҒЫҢ АҒАБЛАН

Иҗсақьаны ацсылымзра илацсоу ахьы кәырҗаха-қәа реицш, ажәлар ирыланхоит ауаа бзиақәа, ауаа ссирқәа. Бжеиҗан урт, рааигәасигәа икоу раамышҗахь, инахараны рыхьз уаҕы издырзом. Рыцшаараҕы, урт ахьы кәырҗахақәа реицш ицәгыоуп. Сара сазәыкны, урт рышҗа архашьас хәа издыруа акыза-тәык ауп. Пытҕык шәаикәшәаны шәеицәажәо, азә иажәа иналеитҗоит убри ауаҕ ссир ихьз. Сгәаҕы инханы икан абасеицш еицәажәарак. Лыхны ашҗа иқәгылоу атәатдла ашәшьыраҕ җтәаны абаа хьжәжәарахқәа хрхьаацшуан. Исыцыз, ааигәа атцара ду далганы иааз аракатәи арҕыс, иажәа мацҕагәаара атцатданы, усҕааитит:

– Урыстәылан тәауди-аамстәи ирхылтыз роуп алитературеи аказареи реиҗарак зырҕеиас. Ғара җацәа, Чачаа, абри абаа хьжәжәарахқәеи җазтәтәоу атәатдлеи роуп иртынхаз. Шәкәыәцзәтәык дрылтдын, иара убриҕы ииҕуаз ацсуа жәлар рырхәашьа дақәдмыршәеит. Мап, рызегь неилатданы, җара җ-Миха иакараҕы рзыкамҗеит.

– Миха дызустада?

– Дышҗаузымдыруеи?! Миха Чедиа.

– Икаитзәеи, аибашьраҕ хьыз игама?

– Аибашьы, ахьз агаразы мышкҕы иҗахзам, саатк, ма минутқәак роуп... Миха Чедиа шықәса ҕынәажәа инарықәгыҕуа деибашьуан. Ааи, ааи, җмилаҗ ирхацаны иказ алашьцара дабашьуан. Шакаҕы атцәәцәа...

– Уи акара шықәса рҗаҕыс аус зуз рацәәоуп Ацсны! – схәеит сара.

– Уажәы уццакуеит, избоит. Уаа даҕазны. Иҕны уназгоит, ирҗаҕара аамышҗахьы, уи дзакәу иҕны иубақәо убап!..

Даҕазны захьыз акыр шықәса ахылеит. Уиаахыс Лыхны ашҗаҕ акырынтә ашьац иацәара иит, икан-зеит, азәырҕы аҕыә чкәынцәа абрака ацхьахә ганы рыҕныкақәа ихынхәит.

Амәаду саамәахьтдын, анаара сылбааны Хьыцста ацшақәа шыкоу сҕынасхеит. Зыкны сҗоз игыла чкәыни сареи кәара чҗак хантысын, иабац нхаҕ гәашәк җнадгылеит. Ишәагаа кьаҕы, ашықәсқәа мацымкәа зкәакәа иқәыгәҕәахьоу хатҗак даахдылеит. Иҗадцало аҕныка җашнеицхьозгы, иҗамукәан, ашьац иацәара кашьшы амзырха цшза иқәгылаз ара ду амҗан җнатәеит. Ғашҗәажәоз, амзырха ацшзашьа цьашьо, ара ду снаҗацшын:

– Абас иказ агәарци ара дуи ракәхап Иуа Коҕониа изхиҗәазгы: «Саб иашҗа ду ара амҗаҕы сытцәтәоуп сара, ацша хьшәашәа ашәшьыраҕы иасуан иааза», – хәа ииҕыз ажәеинраала схәеит.

– Рацхьаза иҗыттыз ишәкәы сьмоуп, аха уака ианзам ари ажәеинраала. Игәалашәеит, егыашатқәкьаны, иаб

игәарҗаҕ ра дук ықәгы-лан. Агәарҗы цәгы ицшзан, – иҗәеит ацшәма, Миха.

– Шәнеихьоума ин-харҗаҕ?

– Иуеи сареи җаиццә-қәахьан.

Сара сааигәырҕан:

– Иуа Коҕониа иҗаҗа дыжәдыруазма?

– Арҗаҕратә семи-нариа хәа икан, ашьахь апедагогикатә училишь-че зыхьзыртцаз. Абыр-жәы акинотеатр «Ацсны» ахьыкоу җәөнән. Ускан аҕар ҕәҕәала алитература иазҕылымхан. Агазет «Ацсны» номерк атытҗра шәкәы бзиақ атытҗра еицш җазыцшын. Изхьсхәауа, алитературатә кружок еиҕкааны иҗаман асеминариаҕы. Анапылаҕыратә журналҕы тҗажьуан. Иуа Коҕониа хантәаҕыс даман. Акружок гәатцәсгы иамаз иара иакәын.

– Шәарҕы шәалахәарын?..

– Ааи, мазаныкәаҕыс сыкан. Рҗаҕыс Дырмит Гэлиа дҗаман, – дхәыц-хәыцуа ацәажәара даҕын Миха Сергеи-ица. Сара ситцашьыцуа сихәацшуан. Сац-хьа дтәан Иуа ҕызас дызмаз, җ-Дырмит ду атцара зир-тҗоз ауаҕы. Акраатцүеит сара еизызгоиҗьтеи здунеи зыцсахьоу җацсуа шәкәыәцәа рхәамтәкәеи ирхьхәауа ажәабжәкәеи. Сихәеит, Дырмит Иасыф-ица дшигәалашәо далацәажәарц.

– Уашьтан ишәырбап Гэлиа итиҗьыз рацхьазатәи ацсуа календар. Ашьахь иҗыттыз ишәкәкәа рҕы, убракаҕы ианзам. Шәкәык ианимҗакәа ииҗәкәаны игәалашәо анухәа иуасхәап. Амшқәа рыхьз зхьылтыз хәа иудыруазеи?

– Ишәцәыззар акҕы иацсам, саҕьазымхьыцт, – схәеит сара.

– Дырмит Иасыф-ица ус иҗәон: Амәыша зыхькыз – амәара амш ауп хәа, ашәахьа–амәара амш ашьахь рацхьа ашә иаахьтүа амш, рацхьатәи ашара, нас иҗоит аҗбатәи ашара, ахҗатәи ашара хәа. Ари иашоуп хәа наукала ишьақәырҕәҕәаны цьарҕы исҗымлацт, аха ибзианы игәалашәоит Гэлиа абас шихәоз.

– Иуа избәхә җаналацәажәоз, рацхьаза иҗыттыз ишәкәы сьмоуп шәхәеит, шәамыруадаҕуазар, сахәацшыр сҗахын, исымбацт, – снаиҗәеит.

– Шәара ишәымбац сара исызтәозеи, аха шәаала,

шәнарылапшып, уи адагыы ашәкәкәа акык-әбак исымоу жәбап, – хнейцхьейт адшәма.

Аөнеихагыла амардуан харак ханхалейт. Атзам-цкәа шәкәыла ирхианы, агәта астал ргыланы, атцарауаә икабинет ейпшыз уадак хныөналейт.

– Уцәажәашьа злазбо ала, ашәкәкәа бзиа избауа азә уоуп. Ханрыхәапшык, ацсуа шәкәәра ахы анытцнах инаркны халагап. Аа, абар Бартоломеи инапхгарала ейкәыршәаз «Ацсуа нбан».

Атцыс цшқа атра иаахыкны снапы инаниртәалаз-шәа, сахзызауа иааныскылейт исиркыз ашәкәы. Абар, рацхьаза хбызшәала ицәажәаз ашәкәы. Шәышыкәса инареиханы иахытцит уи! Сгәазхара сзахәамцшуа, инар-хәы-аархәуа ишыскыз иаасиркит даеакы. Уигыи иара убра, Қарт итытцыз, К. Мацавариани Д. Гәлией ейкәдыр-шәаз ацсуа анбан акәын. Ашәтахь – 1909 шыкәсазы – А. М. Чоцуа итижыыз анбан. Акакала исиркуан Д. Гәлиа, С. Чанба, И. Коғониа ухәа, хадсуа шәкәыәцәа дуқәа рацхьаза итытцыз рышәкәкәа.

– Сара дсыздыруам шәара шәакара ибеиоу ацсуа нхәык! Изакәытә шәкәы ссиркәоузеи ишәымоу! – схәейт.

– Ирацәаны исцәызит. Ихьз уасхәом, Акәантәи дааит наукатә усзуык. Дсыхәейт шәкәкәак руара истарц. Мап сзицәымкит. Ирхынхәып сгәахәт. Истеит. Схы иакәыхшаны азы иастар иаөызахейт. Ахышь ашәацхыц акәчышь зампытытцраха, импытымцит. Сара абарт ашәкәкәа, аиаша уасхәап, исыхшаз сысабицәа реидш избойт.

– Миха Серге-ица, ирхәо сахәхейт, абарт исшәы-рбо Чанба, Лабахәуа, Басариа ухәа рышәкәкәа здырбалаз дакәдырзуан хәа, шәара шызларцәымшәазей?

– Аан. Урт ашәкәыәцәа рыхьз зхәауа бгыыцк уөны иөнарбар, ункылахәаша удырзуан... Изнымкәа сыөнгыи еймырдейт, аха, ишубо, ейкәсырхейт, иахырымбаша итцәахны. Убас итцәахны исыман Шьалуа Цәыцба рацхьазатәи ишәкәы. Аума ихганы даныхынхә, ишәкәы ихатәгыи имазамзаарын, абра даан истейт.

– Егьа дейгәыргейт. Ашәкәыәцәа изыхәан уи атцкыс ейхау хамтас икоузеи!

Атзамц сынкыдыпшылан:

– Ари закә хсаалоузеи, Миха Серге-ица?

– Ацсны ажәытәзатәи ахсаалоуп.

Ихәәсхыоу тоурыхтә тынха ссирк ейпш сахәа-цшуейт. Ари ахсаала тызхыз уажәы Ацсны рбазшәа ика-зар абжеихарак уеизгыи ирыздыруамызт. Ускантәи ахьзкәа, уажәтәи ахьзкәа... Иахыбнараз, иахыцәхыраз шакацъара, шака тыцынхартә ыцузеи! Сара сгәы иаанагейт: аныхәа аламталаз тираж рацәала итыжызар Ацсны ажәытәтәи ахсаалей хамтәзатәи ахсаалей, урт реиқырцшра атцкыс ейгыны иузырбо каларымызт аитакра ссиркәа икалаз!

Хнадгылейт даеа шәкәеикәтцарак.

– Уака ейкәу хамтәз, аангәа итытцыз ацсуа шәкәкәеи ажурналкәеи роуп, – ихәейт адшәма, сыцшышьа гәатаны.

– Урт рыхәапшра салагом, саргыи исымоуп. Шәсыруа-даөит, садамыз, аха агәзет «Ацсны» сымоуп хәа шәәфын, икалозар исшәырба.

Қбаадтә папкак аасиркит. Ацшшәы аөежышьала иөашыомызт апапка акыр шахытцуаз. Ашышьыхәа иаах-сыртлейт. Абар агәзет «Ацсны» рацхьазатәи аномер, хара хмилаттә хдырра афыхара ианалага рацхьазатәи амшкәа ирылтцыз. Сацхьойт: «Ацсны» – ес-өымчыбжәа итытцуа демократ гәзетуп. Адшәаша церуал 27 рзы 1919 шыкәса». Ирдыруазушь итзыжыыз, абри амш хадсуа жәлар рзыхәан культуратә ныхәа дуны ишыкалоз?! Срыхәапшуейт статиақәас ианылақәоз, урт авторцәас ирымақәаз, сара сгәы иаанагойт мышкызыны икалап хәа наукатә усумтә дук, ацсуа литература аҫиараҫы агәзет «Ацсны» рольс иамаз атәы зхәауа, насгыи ейзганы хазы шәкәны итыжыап хәа асахьаркыратә литература ага-нахьала акыр иацсаны уака иану аөымтәкәа. Актәи ано-меркәа рҫы мацарагыи сара избейт имачымкәа ажәеи-нраалакәа, ажәабжь кьәҫкәа, жәлар рхәамтәкәа. Абар уажәтәи адхәәцәа иахьымдыруа убрака ианыз Д. Гәлиа иажәеинраалак:

Абеиарей агаррей

Нак-аак ейшьтоуп.

Ацәгыарей абзиарей

Рышьхәа ейвтцоуп.

Ацшзарагыи мөасуейт,

Иаанҫасуам, нак ицоит.

Атцара бзиа умазар,

Убри ура иузынхойт.

«Ацсны рацхьатәи акорреспондентцәа рыжәлақәа срыцхыоу снейуейт: С. Чанба, М. Аилакырба. Пл. Шьакрыл, М. Чалмаз... Саатгылан сацхьейт сейтәнацхьейт– Миха Чедиа.

– Ари шәара шәоума?

– Саныцкәыназ аөрагыи сеазысклон. Убрака цсев-донимк уцылоит Алхнытә хәа, убригыи сара соуп.

– Аөра сеазыскуан шәхәахт, номерк ныбжхаргыи егыи аномер акны уеизгыи иануп шәыстатиак! Аа, ари аномерк шәара шәөымтәкәа роуп ейхарак иану! – схәейт сыччо.

– Ускан, зейжә шыкәса раан, изыөуаз мацын. Өыцъа-хөы агәзет антрыжыуаз ыкан. Абзыцкәа ркынтә Платон

АЦСУА КЫПЦХЬ АЖӘА А И Қ Ә Ы Р Х А Ө

Шьакрыли сарей корреспондентцәас хаман. Аөра атцкысгыи агәзет ажәлар рылартцәара акәын хазҫыыз.

– Гәлиа шәанитцәөха, Коғониа шәаниөызаха, агәзеттә статиақәа раамышьтахьгыи, алитература ага-нахьалагыи ак кәшәымтцо калары-мызт?..

– Иуцәыззар акгыи иацсам. Изы-өуан, аха исгәапцхомызт. Амала, пиесак рыстан, аөажәижәабатәи ашықәсқәа раан, араион аҫы, нас кытәқәаки рҫы икәдыргылақәейт.

Ацшәма ацсуа шәкәыәцәа азә-зәала дразтәауан, аангәа итытцраны икоу ашәкәкәа реилкаара дахыц-цакуан. Сара сгәазхара исзымбауа сахәапшуан сацхьа астал икәыз хәы змам амал. Ситдәшыцуан урт зтәыыз.

– Шәымш сырзит, саҫашәымтцан. Шьта сцалап, мамзар даеа цытк саан-хар, схы сызнымкылакәа, агыычра салагойт! – схәан, сыччо сөагылейт.

Ейтәасгәалашәейт акыршыкәса рышьтахь сөызак Лыхны аштә, Чачаа рхан ахыжәжәарахкәа дрыхәапшуа иихәаз. Агәарцәҫ икәгылаз ара ду абыгькәа ыршәыршәыруа ейлнар-хуан ацша. «Саб иаштә ду ара амтәҫы сытдәтәоуп сара, ацша хьшәашәа ашәшьыраҫы иасуан ихааза»... Сара ситан ари зөыз иөыза иашатцкәы. Мап, дызөыза гәакыоу Иуа имацара иакәзам. Дарбан шәкәыәцәу, дарбан наукатә усзуөу згәы иазнамырхара ианидырлак нахьхыи Хыцтә азиас азааигәара. Лыхны ақытә, Алгыт аха-блаҫы дшынхауа абри ейпш змилат бзиа избауа ауаөы!

Михаил (Васили) Серге-ица Чедиа дыруазәкуп ацсуа милаттә школ ашьапы икәзыргылоз арцәәцәа-аркәәцәа дуқәа. Ишдыру ейпш, Ацсны атцара аусхк ашьақәыргылар иариамыз атоурыхтә аамтә уадаө ианысны ауп иахьанза ишааиз. Уи аөыза аус алыршара зыкаломызт, ускантәи аамтәзы, змилати ззанаати рзы хамейгзарала аус зуаз ауаа ыкамызтгыи.

М. Чедиа ицтәзаара акынтәи 40 шыкәса ашкол иадиттейт. Убри акара аамтә изызхауа абицара раазара иазыкыз ауаөы, хәарас иатәхузеи, игәалашәара аҫацхьа еснагь ихыр-хәалатәуп.

Идыруп, ауаөы ихьз злархәо илшамтәкәа рыла шакәу. Избанзар, убарт алшамтәкәа роуп ижәлар рҫы ихьзи-ицшеи шытызхуа.

Михаил Чедиа ашкол ахь днели-уамызт, рцәөык иахәсаб ала, баша аусуразы, уи ихы-ицсы, илшара зег-гыи изанаат иазикуан. Артцәөы-ааза-өы ибзианы идыруан акыпцхь ажәа ауаөы иаазараҫы алшара ду ша-маз, апропаганда рзиуан здакамыз аөымтәкәа, ашәкәы лыцшаахкәа. 1937 шыкәсазы ацсуа рҫиаратә-наукатә интеллигенция реицараөык харада ахара рыдтцаны иандырзуаз, рөымтәкәа рцәыргара азин ыкамкәа ианыкәыргоз, Михаил Серге-ица ицтәзаара ашәартә иахьтанаргылоз агәхьаа мкзакәа, интаршәны итцә-хуан урт рөымтәкәеи рхәамтәкәеи. Уи агәра гангыи дыкан, ихылаз ац-тхәа ейкәатцәкәа хытцны, ацхьака аамтә лашарак шааиуаз, ацхьакәтәи абицара рзы урт ашәкәкәеи аөым-тәкәеи здакамала ихәартәханы ишы-калоз. Аха уи азы иатәхын агәагыра ду, ашәкәкәа итцәахуан акәахьақәа ирылахәаны, анышә иамаданы, мам-

зар идырбалар, дара зтәыыз руахта иаргыи иуахтәхон.

М. С. Чедиа диит 1899 шыкәсазы Лыхны ақытан, анхаөы итәацәараҫы. Лыхнытәи атцарануртә даналга Акәатәи арцәөратә техникум аҫы атцара итцон.

1923–1925 шыкәсқәа рзы М. С. Че-диа аус иуан Лыхнытәи быжышы-қәсатәи ашкол аҫы. Абри аамтә иалагзаны иара рцәөык иахәсаб ала ихатәра шыақәгылейт. Уи идыррей ицышәеи зеггыи рылаиаазон иқыта иалиааз ахәыцкәа, атцарадырра ауа-өы иацхьакәтәи ацтәзаараҫы иаан-накыло атыц деилиркауан.

Уи арцәөратә усураҫы атцәөцәа амаҫәаркәа дыртцара амәхак ма-цара итәиғзомызт, ашкол антытц ауаацсыра рыөнытцка атцарадара ацыхра иазикуан, аус ду мөацигон.

1929–1934 шыкәсқәа рзы Гагра-тәи ақытанхамөатә техникум аҫы рцәөыс дыкан. Аракагыи ақытанха-мөатә аарыхра аусхк акадркәа рзаа-заразы ацбабаа ду ибейт.

1934–1936 шыкәсқәа рзы Дәры-цшьтәи абжәаратә школ аҫы рцәөыс

аус иуан. Убри аамтазы Орцьоникизе (иахьатэи Владикавказ) ақалақь акны ақытанхамөатэ институт латэарадатэи атцара хасабла дтан.

1936–1938 шықсқәа рзы М. Чедиа Гәдоутә арайон ашколтә-нхамөатэ дгьылқәа раграном-инструкторс дыкан. Уи инапхгарала арайон ашколтә-нхамөатэ дгьылқәа агәцаракра бзиа рыман, ақәыпщцәа ацбаус иадыцхьаланы абахчақәа еитцараазон.

Михаил Серге-ица идырреи ипышәеи ихы иархәаны афар ацбаус абзиабара рылаиаазон, ақытанхамөазы ихәартаны имөақәитцон. Ашколқәа даныртаауаз атцәцәа аинтерес атцатцаны ирзеитәи хәон атцарауаө ду И. В. Мичурин ихықкы тцакыс иамаз, дарбанзаалакгы атцәы, артцәы рышколнхамөатэ дгьыл ағы уи ипышәа рхы иадырхәар шауа деилрикаауан.

М. С. Чедиа ацсуа бызшәа бзианы идыруан, ибзиазаны идыруан ацсуа жәлар рқабзқәеи ртцасқәеи. Ауаацсыра рыөнытқка апропаганда ду мөацигон ацсуа культурыеи алитератури ралартцәаразы. Хатала, ацсуа жәлар ринтересқәа рыхьчаразы ихы деигзомыт. Ацсуаа залымдарала иахьрызныкәоз азы лассылаассы имөацыргоз жәлар реизарақәа активла дрылахәын. Уи дыруазәкуп КПСС Ацентр Комитет Амазаныкәгаө Хада Л. И. Брежнев иахь ирышьтыз ацсуаа рхеитәхәаратә шәкәы авторцәа.

1939–1954 шықсқәа рзы Лыхнытәи абжьаратә школ акны ацсуа бызшәеи алитератури рыртцәыс дыкан, ашьтахь Ацшьдәнытәи хышықәсатәи ашкол акны агеографиен ацсабаратцарей диртцон.

1954–1963 шықәса рзы М. Чедиа Лыхнытәи абжьаратә школ акны агеография аматәар диртцон. Ари аамта иалагзаны уи инапхгарала еиҫкаан агеографиен ацсабаратцарей рзы здакамыз акабинет. Еизган урт аматәарқәа ирытцаркуаз аҫоурыхтә материалқәеи алабҫабарбагатә матәарқәеи.

М. С. Чедиа иртцәара-аазаратә пышәа ду имаз рымаидон ҫыц аусура иалагоз артцәцәа ҫарацәа, зацхьака иртцәцәахараны иказ астудентцәа-апрактикантцәа.

Михаил Серге-ица иртцәаратәи иуаажәларратәи усуреи инарымаданы уи еизигон аперидикатә кыцхь итнажуаз агазетқәеи, ажуналқәеи, ашәкәқәеи. Уи иеизгамтқәа рҫы икан Ацсны иаатытцуаз атыжыымтқәа зегы рыхкқәа, аҫоурыхтә материалқәа, ажәларқәа рҫоурых зхәоз аҫәамтқәа, агербқәа. Уи иархив абеиара рхы иадырхәахьан ацсуа тцарауаа нагақәа: Хә. Бҫажәба, Г. Зизариа, Шь. Инал-ица, К. Шьақрыл, С. Зыхәба, В. Пачлиа, ашәкәыөөцәа Ць. Ахәба, Н. Хашыг ухәа убас азәырҫы.

Сталинтә-Бериатә аамта еиқәатәа аан ас еицш иказ архив аиқәырхареи атцәахрей имариаз усмызт. Икан убас еицшгы, уи архив ду жәаф

шықәса (1937–1953 шш.) анышә иамаданы итцәахны ианрымаз.

Хцьынцьтә еибашьра (1992–1993 шш.) аан ақәылацәа Ацсны аҫынтқарратә архив анырблы ашьтахь, М. Чедиа иҫаацәараҫы еиқәырханы ирымаз архивтә материал, хәарада, хәы змазам малуп, избанзар, уака икоуп иахьазы зпыхьашәара удааөу аҫоурыхтә материалқәа, атыжыымтқәа, аҫәамтқәа.

Ааигәа ари иуникалтәу архив М. С. Чедиа ичкәынцәа Мкани, Руслани, Аслани раб итынхаз иеизгамтқәа Д. Гәлиа ихьз зху Ацсуатцәара институт иартәит. Уи азы аинститут анапхгара иҫабуп хәа рархәеит.

1963 шықәсазы М. С. Чедиа атәанчарахы данцаггы, ишырхәо еицш, усда дымтәеит, напалаикит абахчаазара, уи дааразаггы иқәманшәалан, ари аусхкы агәыблра иҫаацәарагы ирылаиаазон.

Михаил Серге-ица Чедиа жәлар ртцара аусхк ағы иаацсарақәа рыхә харакны иршьахьан, ихтцан «Ацсны зәацсәтәыз артцәаы» хәа ахатыртә хьзы, иоухьан имацымкәа аиҫабыратә цышьарақәа.

1985 шықәсазы, 85 шықәса дшырҫагылаз ицсәзаара далтцит М. С. Чедиа. Уи иус қыақәеи, иуаөытәыөсәтә гәыхалалрей рыла дыздыруаз зегы ргәатцәағы наунагза даанхоит.

**Уасил АҫЗБА,
Леонид САМАНБА,
Д. Гәлиа ихьз зху
Ацсуатцәара институт атцәа-
радырратә усзуөцәа**

Аманда ЦКЫНЦХА

АТЕАТР ЛАРА ИЛЫЦСҫАЗААРОУП...

**«Сгәайа дыршәтит бара бкәицқәа,
Виолетта, сьзкәыхшоу».
Белла Барцьыццәа**

театр актиорцәа Владимир Маани Маро Лакобеи рыөнатаҫы. Дышкәыпщззз ашәахәара далагеит, уи еиҫа лгәы азцон.

Уи аамта лгәаларшәо, Виолетта Маан илхәоит: «Сара ашкол саналга ашьтахь иалсхри, сабацари хәа сазхәыцуа иказамыт, избан акәзар, сҫаацәараҫы, сан, саб, сан лашьцәа, лахәшыцәа, абас ханааикәшәөоз, ашәак хамхәакәа изыкаломыт. Хҫаацәараҫы ханаайдтәалоз, азәы агитара аирхәон, азәы абалалаика, ҫазәы апианино ағы дыхәмаруан, ажәакала, хор хәычык аццаны ихаман азухәар алшоит, гәахәарыла ханаайдтәалоз ашәа еиҫахәон. Саб атеатри ашәахәареи акәашареи рхәынтқарратә ансамбльи рҫы аус иуан. Сан цытраамтқак актрисак лахәсабала атеатр ағы дыкан. Аха аибашьра ианалага саб арра дыргеит, сани сареи ақытарахь хҫеит, лара лҫаацәа рышкәа. Убра хәкан аибашьра иалгаанза».

Жәицшь шықәса анылхытцуаз Ацснытәи аҫынтқарратә ашәахәареи акәашареи рансамбль ағы лаб аус ицылуа далагеит. Ашколи ансамбльи реилагзара хәычык илцәыуадаөхазарггы, акы агәхьаа мкыкәа, ашкол далгаанза ансамбль ағы дыкан. Убыскак бзиа илбон ашәахәара. Виолетта Маан 16 шықәса ракәын илхытцуаз «Ацсны Зәацсәтәыз артистка» хәа ахьз харакы анылхыртцоз. Ари аҫынтқарратә хамта ланашәахейт амхәадырра атрагедиа иазку, амузыка автор Иван Лакрба, Ацсны жәлар рпоет Баграт Шьынқәба иажәеинраала «Агарашәа» иалху ашәа «Шьышь-нани» казара харакыла анагзаразы.

Виолетта Владимир-ицәа дтәлеит Ш. Рустәвели ихьз зху Аҫынтқарратә театртә институт, Қарт. «Исхәар сҫахуп, сара атеатралтә институт салгап хәа сьгәгы иҫазамыт, сара сгәы азыхәон ашәахәара. Уамашәа бзиа избон. Саб арепетициақәа рышкәа лассы сигалон. Убра исахауаз ажәытә ацсуа жәлар рашәақәа сыхны срыман. Ускан ашәақәа назыгзоз ауаагы ҫакын. Ихатәран, ицшзан, казарыла ашәа рхәон. Иаагозар, Гьаргь Шьакаи, Ражден Гәымба, Иван Лакрба. Абри сьзгәылацшыз зегы, убыскак сәтәнатәны саман, сҫазы иццәаны исызбеит ашәахәара ашкәа схы шсырхо хәа».

Виолетта Владимир-ицәа ишазгәалтаз еицш, атеатр ашкәа аиасра лгәы иҫамыт. Аха уи зегы ацсахит дзызнеиз ахәкыым иажәақәа. Убри атәы лара

«Шәыбзиабара сыцуп, аха са сыбзиабара шәа шәахь еиҫауп!» – абарт ажәақәа рыла, лыхәацщцәа рахь лхы нарханы, лыкәгыларақәа руак хлыркәшоит Ацсны жәлар рартистка, ацсуа театр асцена Ахкәажә Виолетта Маан. Ацсуа театр агәадура, лымкаала ахәацщцәа бзиа ирбо хатриса ду Виолетта Владимир – ицәа сынтәа 85 шықәса лхытцит. Уи аамта хтцәаха иҫазо, хтысла ибеиоу лыпцсәзаара рацхьа инаргыланы изыдхәалоу, данкәыпщызы инаркны дыззаацсауаз, зыматц луаз лзанаат ауп...

Ауаөы ихшара иара иеицшоит, рхәоит, мамзарггы иказара ициит хәагы ххәоит. Ахәычы иибауа, иахауа ихаштцом. Убас иагыкалеит Виолетта Маан лыпцсәзаараҫы. Даныхәычыз инаркны лабҫаба илбоз, дзылыиааз арҫиаратә атмосфера иара атәы канатцеит, асцена ашкәа агәбылра шьтылхит.

Аказара абаөхәтәра акәиц злоу ауаөы, дшыхәычу иакәнагоу ацхыраара иҫазар, агәбылра иркызар, хымҫада, иацхьака даара ихәоит, иалихыз изанаат акны. Даара акратцанакуеит аказа ицсәзааратә мөаҫы деилызкаауа, ивагыло ауаа рыказаара. Уи аганахь ала, Виолетта Владимир-ицәа акырза илықәеиет. Ус еицш иказ аҫаацәа дрылааит. Лара диит Ацсуа драматә

илгәләшәйт: «Аинститут ахь ацара аамта анаан, хәышәтәык иҗе снейн, (сыхәда саныхәычыз аахыс хәычык исчычан акнытә, игәастарц), инейцынкылань ашәа анысхәалак, сыбжы цон, «ари бара ибзанаатым, быхәда зейцшроу ала» хәа сейхәейт. Уамакала игәнызгеит ахақым исеихәаз, аха нас схәыцын, абри атеатр аҗы ашәахәарей акәашарей еилоугзар алымшоу хәа азызбаны, атеатр ахь схы сырхейт. Арантәи са санталоз, аинститут акны хәык хакан Зурик Чанба, Света Дбар, сара».

Аха ускан уака ицәыртит уаҗ дыззыцшымыз апроблемагы. Хыхь ишаххәахыоу еицш, Виолетта Маан-цха уаанза иланашьан «Ацсны Зеацсатәыз артистка» хәа ахыз. Уамашәа иубап, аха абри афакт аинститут аталаразы илцырхагахейт: «Ари аҗыза ахыз харагы змоу хара илхартцой» хәа, аинститут ахь дрыдрымкылейт, лыхыз асияҗы икамызт. Аха лара ишылхәо ала, «нас уи аус кәҗиарала еилырган». Ускан лымчкәа зегы еизыхәхәа дәҗа хырхартак ахь ддәыкәымлазтгы, иахыа Виолетта Маан хәа еицырдыруа, зказара аҗазара хараку актриса ацсуа культура дацәызыргы калон.

1962 шыкәса... Убаскан ауп Виолетта Маан С. И. Чанба ихыз зху ацсуа драматә театр аҗы аусура даналагаз. Лара лхата уи аҗоурых ду змоу ахыбраҗы рацхәтәи лшыаҗәкәа дрыхәәжәо иазгәалтоит: «Сара атеатр акны имачымкәа аролькәа насыззахейт, аха иахыагы сыбла ихгылоуп рацхәзатәи сусумтақәа ируаку – Дырмит Гәлиа идрама «Анарқәа» иалхны, арежиссиор Нелли Ешба икәлыргылаз аспектәк аҗы Ханифа лроль. Анаҗс, атеатр акны Нелли Ешба икәлыргылейт Е. Шварц иҗымта иалхыз аспектәк «Ахәынтқар кьантаз». Уи аспектәк акны сара инасызгеит апринцесса Генриетта лроль. Убарт инасызгез рацхәзатәи сролькәа сара акырза исзааигәан, ус иаанхоит иахыагы... Акы, сыкәра иатданакуан акнытә, иҗбахаз, инасызгақәоз ахаҗсахыақәа, мацк акәзаргы, сказшыақәа рылызбауан. Убарт рацхәтәи ахаҗсахыақәа рацдараан ацсуа драматә театр акны салагеит бзиабарала итәыз сыхәмарра. Иара иахыа уажәраанза-

«Зыхшыҗ Зрыцхарахаз» акнытә асцена

Иури Бондарев ипиесала икәыргылоу аспектәк «Акәара» акнытә асцена.1985 аш.

гы исхаштзом, Ханифа лроль анагзараан аус зцызуаз хкорифейцәа дүкәа: Леуа Касланзи, Азиз Агрба, Минадора Зыхәба, Анна Бида-ицха Аргәын-Коношок, Вера Дбар, Екатерина Шакербаи, Иуан Кәакәаскыыр, Миша Ақаҗба, ухәа, аколлектив дузза шыақгылан икан».

Ускангы иахыагы Виолетта Владимир-ицха даара жәа лыцшаахла, гәыбылра дула, хәтырқәтарыла дрызыкоуп лара ладхәа ацсуа театр ашыапы икәзыргылаз, хыхь зызбахә лхәаз актиорцәа дүкәа. Урт лара ллахынтә аҗы, актрисак лахәсабала лышыақгылар аҗы анырра гәгәа картейт. Абар иахыа урт дышырхәәжәо: «Хәра аинститут халганы ханаа, убаскак ихагәыртган иахдылейт, хрыдыркылейт, ажәала хәашыа сәзотм уи аҗыза азыказаашыа. Уи хәра хы иатданакуаз уамашәа ирацәан. Такцхыкәра дуззан урт рәацхәа ахәмарра, еихау такцхыкәран рыцхәмарра. Хкорифейцәа дүкәа раамта мариамызт, иагәа удаҗра рхыргахьан. Икан аамтақәа, ауардынқәа ирыкәтәаны ақытақәа ирылаланы аспектәкәа ауаа ианыддырбоз. Ускан иаакәдыргылоз аспектәкәа зегы ақытақәа рәи иддырбар акәын, актиорцәа дара рхатагы ус иртахын. Раамта иацыз ауадаҗрақәа шмацмызгы, акы иацәымшәакәа, абирак еицш рнапы икәыргылань, ацсуа театр хәра хәынза иааргеит. Хымцада, уи хәра идхастахтәыр калазомызт! Иацхамтозар, цхәака хамтозар, атеатр аҗы ус хәамазам!»

Ацсуа хәынтқарратә драматә театр аҗы иапылцәхыоу хыцхәзара рацәала ахаҗсахыақәеи, иналыгзахыоу ажәлар зегы бзиа ирбо, еицырдыруа жәлар рашәақәеи, шахат руейт баҗхәтәра згым, Анцәа игәарцханы иишаз Виолетта Владимир-ицха дшактриса дуу.

Виолетта Маан лырҗиара зегы цәәхәа қацшыла иагәылгоуп лыхәацшы иахь илымоу абзиабара.

Актиор ибызшәеи идикциеи цкәзароуп, асцена абызшәа хазуп. Асценаҗы зегы хыкәкык-хыкәкык рымоуп. Урт зегы русура зызхәоу ахоуп – ахаҗсахыа апцдара. Актиор изанаат, занаатс иалзхыз изын, даара акратданакуейт ахәацшәеи иарей рацхәтәи реицылар. Убри аицылар иахканы узанаат угәы ахшәар калоит, мамзаргы убзиабара иацнатцар алшоит. Ахәацшәа рыла ауп актиор ишеиликауа иацитцаз ахаҗсахыа иахынзайкәҗиаз, мамзаргы

Аҗаацәара

иахыкәымҗиаз. Ахәацшәа роуп актиор ицәбаа, иус збаҗыс иамоу.

Виолетта Маан ахәацшыҗәа ибзиазаны дрыдыруейт атеатр акны иапылцәз ахаҗсахыақәа рнаҗсангы, киноактрисак лахәсабалагы. Ахәацшыҗәа рхы-ргәы акны даанхартә дкаццәз афильмкәа иреиуоуп: «Хтырца шкәакәа», «Амзаҗа ангыло», «Ицшыоу ажырта асаркыал», «Аеыхәа еигъуп».

Убас, акинои атеатри еицшымызаарас ирымоуи, насгы лхазы еихәа иалылкаауа дазаатгыло, асцена Ахәәжә иазгәалтоит: «Акино аҗы ахәмарра зыбзиоу, иухәацшуа рацәоуп, иуқәҗиар, акино аҗы ухыз тызгаша ахоуп, аха сара шәсазтауазар, еснагъ иалсхуейт атеатр. Избанзар, атеатр аҗы аспектәк уаналоу, уаныхәмаруа – апцдара мәацысуейт, ухы-уцсы зегы агәылатданы уазнейр. Ахаангы уи сгәы ахшәап хәагы сыкам. Бзиа избойт цәгыла. Акино акәзар, ухәмарт – ицейт. Уанахәацшуа, иугәамцхо цәара ак убаргы, риашашыа амазам. Аха атеатр уи аҗыза аҗагылазашыа унатойт. Уака есымша асцена уқәуп, иахыа ушыхәмаруаз акәымкәа, уатәы уфырхатца дәҗа знейшыак изупшаар калоит, уцәәжәашыа, ухымәацгашыа, уцәаныррақәа ухәа ирацәазоуп».

Рхатәы бызшәала аҗрей апхәарей рылшо ианалага, ацсуа җарацәа рыҗытқәа еихәа лассы-лассы иалагеит асалам шәкәкәа реимдара, уи моданы икан. Ацсуа литература ашәатаркы Д. Гәлиа ипоема хыҗы «Арцызбей Арцызбей рышәкәы» аҗарацәа зегы, Шы. Инал-ица ишихәо еицш, хәта-хәтәла ихылааны итәахны ирыман, шыҗыа бзиа иааибабар, гәтыхәаҗагак ахәсабала ицхәзаны рхы иадырхәон азы. Зызбахә хәмоу апоема автор сынтәа дийҗәтеи 150 шыкәса цит. Убри инамаданы, С. Чанба ихыз зху ацсуа хәынтқарратә драматә театр ахыбраҗы, алирикатә җымта «Арцызбей арцызбей рышәкәы» амотивкәа рыла икәыргылан аспектәк «Иарей ларей». Уи аспектәк акны ароль хадақәа руак налыгзейт Виолетта Маан. Актриса лхата уи ахтыс дахцәәжәоит абас: «Схазы иаасыртит ахаа цәа зыкәну Д. Гәлиа илирикатә җымтақәа злаҗу абызшәа хазына. Аспектәк арежиссиор Мадина Аргәынцха

ароль ансыдылгала, уамакала сейҗыргәейт, избанзар, уажәшәа цытраамтак туйейт асцена сыкәымлоийҗәтеи. Аха ахәацшәа аспектәк даара иргәацханы ирыдыркылейт. Сгәы иаанагоит, Мадина илыкәҗейт хәа. Уанҗоу, уара иуцныкәо аролькәа рыхәмарра утахоит, аха уқәрахы уаннейлак, аусура ахата уаналахәым, иахыеи-уахеи уи уанагәылам, мыцхәы ухы уанақәитү, уи ахгара кырза иуцәыуадаҗхоит», – хәа азгәалтейт хәиҗәәжәараҗы Виолетта Владимир-ицха. Аамта тацәы аихәа, Аказа иаша иаҗоу агкыы ыкамзар калап...

Ажәа «алахынтә» ус баша имизейт иҗәейт, хҗоет ду Рушьбей Смыр. Аха икалап Виолетта Маан дрыуазәкзар злахынтә зхала изчацәз. Лара сынтәа 85-тәи лаацынра цшза дацылейт. Ацсуа икәра ду аҗазарахы амаа дықәуп. Зыцдәзаара зегы зыжәлар рыматц аура иазыкыз, ззанаат иазаапсо, лыпцдәзаараҗы

Цыума Ахәба, Виолетта Маан, Людмила Сангәлиа

имачымкәа апынгыларақәа шылпылозгы, лырҗиаратә мәа дацәхамтзейт. Ауаа ргәалашәараҗы иаанхо ахаҗсахыақәа апылтейт. Ацсуа театр Ахәәжә илызку сыстатиа хсыркәшар сҗахуп така иаагоу лажәақәа рыла: «Анцәа иахынзәуатәишыо, апцдәзаара ус баша иниасны ицар сара сазыразым. Иахынзәулшо, излаулошо, иулошо мап ацәыумкроуп. Сара сгәы иаанагоит, макыана «бәтахым атеатр» хәа сархәарым хәа избанзар, макыана икастдәа сымоуп. Макыана атеатр сәтахым хәа ахәара зыгәаҗуам, иагыстахым. Истахуп аусура, истахуп ацсуа театр анкәа ахыз шгоз, ауаа ишрахауаз еицш, инацданы, инейханы ақәҗиарақәа амазарц, актиорцәа қәыпшәа рхы иақәҗыргыо, рыцсуа театр ахыз тырго икаларц. Абри сахаанхар сҗахуп. Сара даара истахуп сыпцдәзаара зысыкыз ацсуа театр ауадаҗрақәа зегы ириааны иҗиаларц, цхәака ицаларц».

Ацсны акультура аминистрра итәнаҗуа ажурнал «Ацсны Аказара» аредакция аусуҗәа Виолетта Владимир-ицха Маан гәыкала лиубилей лыдныхәалауа, агәабзиарей, агәамчи, аманшәаларей, лнапызлаку аус аҗы ақәҗиарақәеи лзейгәхшыоит. Шәхагымзааит!

Ельвира АРСАЛИАЦХА

ГЪАРГЪ ГЭЛИА «АБ ИПОРТРЕТ»

Атоурых иадыруеит имац-фымкэ асахъагыра знапы алакыз еицырдыруа ашэкэефэ. Алитературатэ бафхатэра асахъагыратэ ианханартэауа. Ус дыкан Максимилиан Волошин – апеизаж киммеритэи ашкол иахатарнакыз асахъагыры. Мамзаргы, зтыхымтакэа иахъа «Апринц хэычы» иузакеымтхо, Антуан де Сент-Экзепиури.

Ацсуа сахъагыратэ казарафэ ус иказ дреиуан Гъаргъ Гэлиа. Ауаажэлларатэ усзуфэ, ашэкэефэ, абафхатэра злаз ажурналист, иара аинтерес этэз асахъагыры. Ацсуа литература ашьатаркэи ица, акультуреи, атоурыхи, алитературеи рфэ злагала ду ыкоу, 20-тэи ашэышыкэсазы иуникалтоу ауафэ. Уи ифымтакэа иреигу «Аб изкны аповест» иаб изикит. Иара убас, иаб ицсы антэз акымкэа-фамкэа ипортреткэа тихит.

Иаб изку ашэкэи алагамтафэи Гъаргъ Дырмит-ица ифэит: «Сара истахуп уи изку зегы здырузарц, абык мацара иахасабала акэымкэа». Уи еиуеицшым аамтакэа рзы иациттоит иаб ипортреткэа. Апортрет – асахъагыры ауафэ ихатара атцаара илзыршо жанруп. Асахъагырымтакэа ргалереиафэи Дырмит Гэлиа ипортреткэа мацымкэа икоуп, аха Гъаргъ Гэлиа итыхымтафэи уи иналукааша иуафра иачыдангы, тыхэаптэарада аца бзиа иибоз абуп.

Аб ипортрет – аинтерес тцоу темоуп адунеитэ фыхантэафэи. Уи еснаг иттэаароуп, ихатэ дыроуп. Диурер иациттеит иаб ипортрет, уи иавтопортрет иахацалаку хэа ицхэзоуп. Ван Гог иаб-апастор ипортрет ациттеит. Уи иаб даныцсы ашьтахэ иациттоит ацшыа шэкэи абылра иафэ ацэашыи зну анатиурморт. Иаб игэрагареи ифэцэааз уи ицстазаареи ирсимволны.

Гъаргъ Гэлиа иаб ипортрет ациттеит 1943 шыкэсазы. Ускан Гъаргъ Гэлиа атыц хараки ааникылон. Аказаратэ ускэа рхадара напхгафэс дыкан. Иамтэура аамта рацэаны имнахуан. Аха асахъагырхэы дафын. 1943 шыкэсазы уи сахъагырык иахасабала иатэашыан «Аказара зеацсазтэыз» хэа ахъз хараки. Гъаргъ ихатэ асахъагырхэа псеитакрак еицш дазыкан. Ашэкэефэра ицстазаарафэи ианакэзаалак ихадаз усын.

Асахъагыры «Аб ипортрет» автолитография атехникала иациттеит. Уи казарыла инагзоуп. Апортрет иамазам абжэацны ашэкэефэеи атцарауааи рпортреткэа антырхуа рхы иадырхэо атрибутикакэа акгы. Уи зхафсахъа аарцшу ауафэ дызнысыз ашыкэскаэа иргэылсны иаауеит, илацшыгы цхьакатэи аамта иазырхоуп. Апортрет афацхэа уангылоу, иуныруеит уи ауафэ уааигэа иказаара.

Гъаргъ Гэлиа дхэыцаахыс дтыхуан. Ацсныускан асахъагыратэ студиакэа ыкамызт. Уи асахъагыршыа илыртдон еицырдыруаз аказа Ольга Лишева. Ольга лыцшэма Булаковски – Париж Аурыс сахъагыратэ академия дашьатаркэоуп. Урт Акэака иааит 1917 шыкэсазы.

Ольга Лишева ахэыцкэа азыкалтон Гэлиа ифны. Урт уака еифэи ркаауан афнытэ театр, иацыртон аескизкэа, асахъака. Гъаргъ хэычы даара игэарцханы асахъа тыхуан. Лишева иалылкааит уи ибафхатэра ачыдара. Лишева лышьтахэ Гъаргъ атцара итдон асахъагыратэ школ афэ, еицырдыруа апедагог Бухов ифэ.

Дырмит Гэлиа итаацэарафэи зны аинтерес этэз хтыск калеит. Шыбыжымтанк, Дырмит Гэлиеи ица Гъаргыи шыбыжыа еицырфон. Уи ускан Аказаратэ ускэа рхадара напхгафэс даман. Дырмит дласны

акрыфаны дгылеит. Ицхэыс илеи-хэеит асаат 9 рзы аказара анапхгафэи аизара шазгэеитаз, дагхар шыкамло. Ицхэыс иныкэырцшшэа иазгэалтеит напхгафэс ицхэаз Гъаргъ Гэлиа шиакэу, уи иаргыи макъана араакырицфара дшафэ. Атакс, Дырмит Иосиф-ица: «Мап, мап, сара анапхгафэи дызыцшуп!» – ихэан, ашырхэа афны дындэылкэеит.

Дырмит Гэлиа ииубилеи азы Ацэыргакэатэ зал афэ ицэырган уи ипортреткэа ргалереиа. Урт зегы еиуеицшым. Ашэкэефэи икытауааи иареи реицылара, акабинет афэ иусура, Константин Симонови иареи реицылара. Аха Гъаргъ Гэлиа иусумта чыдоуп. Арака уи, иуаажэлларатэ усзуреи ишэкэефэеи мацара рыдагы, – дабуп!

«Абар дышьтоуп уи, уамакала дтынчза, схы ааларкэны, ижэа ааныскылоит. Закантэ абас ихафэ сгыланы, игэеисра сазызырфэааз, игэы амч агэгэара сацэгэыгны. Аха уажэы уи игэы абжыи сахэзом, ахауеицш иласу атыхэтэантэи икэыпсычхара иацны, ихы-ифэ аарлашоит еилицхауа цышэи-рччарак».

АУАФЫ ИГЭАТЦА ИАТЦДОУП ИАРА ИБЫЗШЭА

Уи асахъагыры данкэыицыз, асахъагырхэа далагаанза, ажэеинраала аара иезикхьан... Иара игэафэ рацхэа ицэырфит апоэзия!

Хара класс афэ ицтэаз зегы ицэахышон шака ицызаны, шака амца ацрафаны ажэеинраала дацхэоз!.. Аха убри аамтазгыи, иаабон илаз аказарафэи хэычы-хэычла акы «ишиманакуаз», акы афызжэара агар шатхызы, ак шааиаауаз!.. Ус иагыйкалеит, сара фыза бзиа, иахъа Ацсны еицырдыруа асахъагыры Илия Цэыц ифэ, асахъагырхэа аиааит, уи еица ахы «дтанарфэит!» Аха зегы акоуп, апоэзиягыи зынза «доунамыжэеит», асахъагырымтакэа рыбжэара, азиас ду иалало акэарачкаэа реицш, ицэыр-фэеит, ихааза изгэамтазакэа ицсы тарфэит, азышеицш ихэоит... Хара, Илицуша Цэыцбей сареи кытак хэицатэуп, Члоутэи ашкол хэицалгеит, еицхэзхэит, акырынтэ ххэи еишаны еицхэфахьан, Акэа ханааигыи хэибамырзит, хэыцэагыи ханааибабалак, егъа хэцэакуазаргыи, ани ихалоу хэиднакылоит, ма апоэзияхэ «хэицэеит», ма – асахъагырхэа, аполитикагыи «хэицэеит», аха уи рацэак хэаигэа инахэшьтэом, агэшэамшэа шаххэогыи...

– Илия, хэицэажэара хэлагап ххэычра акын-тэи... Уареи сареи, иара убасгыи хэахэыгыи бзиа-за, хфилософ хэа зышьтоу, Нодар Цэыцбей, ажурналист Даур Инацшыбей, шыкэсэак рацхэа зыцстазаара иалфыз хэыза гэакэа Сергеи Сангэлиеи иаша-фэкаан цсы еицхэхан... Уааи, нас, иахгэалахаршаап ххэычра!..

– Ех, ахэычра, ахэычра! Иссиру ари Адунеи фыцбарах абара, ацстазаара аилкаара, ахэычра иацу агэыразра, уи алакта...

Ан лыбзиабара, Аб игэата, указшыа иакэнаго ацэафэ ацшаара. Есааира ашара иацызхэауа, узамфэа кацшыза, ушьацкэа хыркэакэа ашьац-заза ушьтракэа анто, мац-мац ацстазаара адунеи ду афэ угэи-упси алартэан, урт амазакэа ирытцоу, иргэылоу акэымшэышэракэа уанду лыхчат еицш ианхэа...

Уи алакта хаа аразра хыхэхаала наунагза Адунеи ианхалоит. Уи ала удеицш зегы ианырлоит. Уцсы танатэи иуцаауеит имралашан. Аицэбра-еитыбра иакэнаго аныкэгара Ацсадгыыл ахэ иумоу абзиабара шыакэнаргылоит, ухдырра азрыжэеит, уцсаанза иуцаауеит, наунагза инхоит уафэра иагэагыи.

Афызара-афэлара, апатуеицэцара, агэаара, аччара, алафхэара, нас уи Ацстазаара Адунеи алакэ афэ ахыцшаара, нас, уброуп – уброуп, иахыалаго иарбан рольу инаугзо Ацстазаара ду Асценафэи. Азэы ихэан еицш, «ацстазаара зегы хэмарроуп». Сара насыц сыман, уара Анатоли уеицш, Сергеи Сангэлиа иеицш, Даур Инацшыба иеицш, Нодар Цэыцба иеицш, Даур Лагэуа иеицш, Даур Бытэба иеицш, Белла Адлеицэа леицш, Циала Криацэа леицш, Мадонеи Беллеи Сангэлиаа реицш, убас ирацэафэи схэычра аизхарафэи, уи адунеи цшза артбарафэи иацыз фашыара зкэым ахафсахэа иахыагыи, сылацэа аахыцфэр, иагсгэалашэоит, ифэцбарахны сархэыцуеит, сазгэышыуеит.

Ааи, исгэалашэоит. Уара, сара, Даур Инацшыба, Нодар Цэыцба, Очамчыра рацхэаза ажэеинраалакэа зыфуа хэа Акэантэи иааны ахэыцкэа аназыкартэоз еицэафэаз хауп. Уоуп хэхэибадырыз рацхэаза, еицырдыруа нас икалаз апоетессацэа – Гэында Кэытэниацэа, Гунда Сацэаниацэа, Саида Делцэа. Исгэалашэоит ускан зака игэчаракны, ихэ-хэызаан хэыкартэоз Сариион Царкыыл, Вова Агрба, Рауф Ебжэноу, Алыкэса Гогэуа. Даргыи уоуп иахызыдырыз.

Ааи, сара споемхэеит, аха уи аказара рацэак сацэыхарамхэеит, асахъагырхэа сеазысшэеит. Уи мфэс иалысхит.

– Шыта хэиасып Акэака, ара ханааи иахэашэеит абафхатэра злаз ачкэыицэа бзиацэа, асахъагырхэа, ашэахэафэа, апоетэа, актиорэа... Хэычы-хэычла «ихэалаз» цэырфэа иалагеит, адэы икэыицшыр атэахэеит!..

– 1978 шыкэсазы ашкол саналга Акэака сааит. Ахабла фыц акны уахасахэа аргыларакэа цон. Уа аусура салагеит. Атыкэа ршыыхра напы асырцит, цытрак ашьтахэ хар амамкэа егыстэеит. Ускан ус икан, ацсуа хэышыкэса еицмыркэазакэа аус иур, ауадакэа иоуан. Сара ускан 18 шыкэса сыхтуан, аха ахацэа акыр здыруаз, апышэа змэз исдырбон иашаны ишыкататэыз. Зны ус сызбейт, амел шкэакэа пшааны, асахъака атэамц ианыстэап хэа. Шыбыжэон хэа хэацсы анахшыоз, атэы скыдлан мелла асахъака рантэара салагеит!.. Уи хэфэыз ауада тэыцпхэаза, уа аус зуаз рхафсахэа, абаха кны, аеудра кны, ма итэаны рыцсы аныршыоз тысхуан. Хэычы-хэычла, жэ-еихагылак иказ афны сахэала еицэсыршэеит!.. Ари збаз хэпрораб дцан асахъагырхэа дукэа иреицэеит!.. Адырфэаи иааит Витали Лакрбей Сергеи Цэыцы. Урт агэра сдыргеит абафхатэра шыслаз... Нас сталеит Акэатэи асахъагырхэа цэраиурта. Убри инаркны иалагеит сказаратэ ацстазаара фыц, хэцтныкалакэа Акэа агэафэи.

Уброуп хэхэибадырыз Леонид Еныкыи сареи. Члоуаа Нодар Цыцба сацхэа дталахьан, Беслан Логэуа, Пыжэа Ашьхэуа, Анатоли Алтэеиба, иара убасгыи, Омар Матуа – Ацсны Афыхатэа, аибашыраан Очамчыра дтэахит.

Убас, рацхэаза сналагеит шыафэ-шыафэала сказыратэ ацстазаара аихахара.

Нас, атдараиурта саналга, 1983 шыкәса инаркны 1987 шыкәсанза аус зуан Члоутәи асахьатыхратә школ ағы ртәаыс. Члоуаа ирацәаоны асахьатыхыөцәа еитдасаазеит: Дама Акаба, Адамур Акаба, Руслан Инацшыба, Роман Цыпуа, Алхас Кәарчия ухәа. Аибашыраан арт арцарцәа зегьы хаттарыла рхы аадырцшит, хацәнамырха еибашыт... Дама дтахеит Акәа аныргоз, Ацсны Афырхатца хәа ахыз ихтдоуп. Саазамтацәа–стәаөцәа есымша срызгәдууп.

Иахьагы ихамоуп афар бзиа, абаөхатәра ду злоу, зацсуара ыкоу, Ацсына иазаацсо...

Ауааы ижәлари имилати рөы ауп ипсы ахытоу. Анатоли, сара есымша дысгәалашәоит уарей сарей хөыза бзиаза Сергей Сангәлиа, иарей сарей улирика бзиа ибаны хаицлабны хәцхон хәнааибабоз. Иахьагы уажәеинраалақәа фырхәала исхәоит, урт схөычреицш пату сызрықоуп... Ианакөызаалак сөызцәа реизхара сеигьыргьон, срызгәдуун гөыкала.

– Уара Акәа асахьатыхратә цараиурта утәлеит, нас атаацәара уаләлеит, нас аибашыра еилашыра агәтәйцәкәа уалагылан, хацсыра ухугеит, аха уеиқәхеит, Анцәа икынтә... Иахьа цугәалауришар стәхуп урт амшкәа, аибашыра ианналагоз рацхатәи ашәы-мтақәа рзы уахыиказ, хаштра зқәым хтысқәак...

– Аибашыра атәы имачны салацәажәоит ианакөызаалак. Аха азтәара ансутә, иаркыафны атак кастцоит.

Аиашазы, аибашыра хәжәлар ирзаанагаз ацхаста уи шөышыкәсала иахнырлоит. Хдемография фәнакәеит. Ахьааи, алагырзи, ашыаартцөреи, хадгьыл макьана 30 шыкәса штхөуогьы, иаламбазацт. Схырхәоит анацәа, абацәа рәацхьа, зтәицәа хазынақәа тахаз.

Сара стәы хыла исхәозар, аибашыра ахы инаркны атцхәанза салагылан, исылшоз кастцеит, схы самейгзеит...

Рацхьаза, Сергей Цөыцьи, Шьотә Адлейбеи, Зураб Кәарчии сарей хауп Члоу ақытан абцар кны иаагылаз. Нас, Мераб Кышымариа иаха апышәа иман, Афганистан аибашыра дахысхьан, хнаидгылеит жәафык-жәохөфык

Мыкәаа, Арадуаа, Отацаа, Тхынаа, Члоуаа, Мыркөылаа хөычы-хөычла хөеибытаны. Мераб Кышымариа ипышәа ду хәкәгьыгит, командирс дкацтеит.

Исгәалашәоит, цшыхәра хәа Лабрала – Цхынцдар халбааит, амала хазбаз шыоуки хәцәгьа рхәеит, рацхьаза убра вертолиотла ихалахысит. Уброуп иахьалагаз сеиба-шыратә цышәара.

Нас, Иура Какалиа, Басариаа рычкөынцәа, Мыкә совхозынтәи – Цынцал Вадик ххатә гәацхарала ацшыхәра халагеит. Еиҫақәаит ацшыхәратә гөыц. Есымша, ақәа ауаз, асы ауаз, 60 километр хныкөон, саатк хәцсы хшыар ихазхон.

Иура Какалиа дхәцәтахеит, уи Ацсны Афырхатца хәа ахыз ихтдоуп. Сара Кәачара икастцаз ацшыхәра даара иарманшәалеит хар, ирхәоит, уи ақыта агарафгы даара ирыхәеит хәа... Аибашыраан икастцаз зегьы уажә ара исызхөом, уи мышкызны сыздыруа сөызцәа ирхәап.

Амала абра сузацхьар стәхуп аибашыраан изөыз сажәеинраала:

Хара Анцәа иҫацхьа гәнаха хамуит,
Дақыртдоуп иҫақәлаз хиткәарцаз.
Ххөычкәатәкәа дырмеигзеит, рыцсы штәз иблит,
Хтоурых ихәаеырц, бызшәадагь хаанхарцаз...

Иаадыруеит агәаг, агәаг шарфәиуа,
Уи ауааы дарлашөыр шалшо.
Харт хреиуам ахацәа зхы лазыркәуа,
Хәацсуазаргь инахагзароуп иахуалцшыо...
Аиашаз хшыкәцәо жәлары зегь ирбоит,
Хфырхатцара аҫацхьа ихырхәоит.
Амц мчыдоуп, инытцаба ицоит,
Атоурых ағы хьзамам, ихөыдоуп...
Хара анцәа иҫацхьа гәнаха хамуит,
Хьзи-цшеи хаманы хәаиуеит.

Хабдуцәа рыцсы алыпха адоухамч хамкышьит,
Ахахаира, Афырхатца, хәаиануеит!..

Абри ажәеинраала сөызцәа лассы-лассы хәцсы ани-тахкуаз садырцхьон, ргөы шытнахуан. Иара исгәалашәоит, аибашыраан асымкөыл мақәахәара ианлеиз. Ақырткәа Лабра иақәлоит хәа адырра анхау, гөыцфык аибашыцәа хцеит ацхырааразы. Хәннеи, кытацыцхьаза, фыцба-фыцба, хөы-хөы, аҳаракыра ихалан ихьчө итәахьан. Бцарла рацәак хәикәшәамызт, аха зегьы ргөы хытхытуа, ақыртцәа абрахь Лабра иажәлар, егырт ақытәкәа – Кәтол, Тоумышь, Гәада, Члоу иалалар рылшон азы, зегьы ибзиан ирдыруан ара иахмыхьчар ада цсыхәа шхамамыз. Хабцбар мачуп хәа згөы кахан иказгыы ыкан, аха, ишырхәо еицш, ар мац хьзы ргеит хәа, убаскан даара ибзианы зегьы еицырдырхьаз ансамбль «Шьаратын» акәашаф Аркади Чачхалиеи сарей апкеицхәа ашәак аацөырган хәбжы нытхаркьейт. Нас акәашарахь хәниас, имагәкәа ааишхьны, ишыапы хыркакьаны асы днылагыланы акәашара дналагеит!.. Зегьы ргөы шытытдит, зегьы агәра аагеит ари аибашыра хара хәаиануауз!..

Аркади цсәташкәакәа, ашытахь, Цагера ажөыларан дтахеит, ихтдоуп Ацсны Афырхатца хәа ахыз.

Ус зака, зака фырхатцара аадырцшызеи хәацсуа чкөын-цәа гөымшәақәа. Урт зегьы ацстазаара еилахан – ацсра

ршыуан... Сара аибашырафы избаз-исахаз зегьы хә-томк Калойт, хәиасып егырт азтәарақәа рахь...

Зегь реицш, аибашыра ашытахь ацстазаарахь ахынхәра даара иуадафын, аха игәагьны атаацәара салалеит. Хөык ахшара срабуп. Зегьы атцара дуқәа дсыртцеит. Аитцбы Леон Цыцьба – адунеи дачемпионны дкалеит. Аспорт сара бзиа избон, сыцсы алан, иаргы дысхьыцшит.

Аибашыра ашытахь, амлакра, ахьтакра, аблокада зегьы хәрианаиуан, уахынла смьцәазакәа асахьақәа тысхуан. Нас, Нури Кәарчия ибзоурала 40 усумта рцөы-ргара сылшеит. Уинахыс мышьтабзиала, 15 шыкәса иалагзаны 11 цөыргакәтца Акәа икастцеит. Аибашыра ашытахь, схы сырехөом, рацхьаза ацөыргакәтца кастцаз сара соуп Акәа. Сусумтақәа ахәаанырцә ахатәы галереиақәа рөы ирацәаны икоуп. Ирейгькөоу хәацсуа галереиа иазынсыжыит. Иахьауажәраанза схандеиуеит исылшо ала. Сыжәлары сыцсадгьылы рыматц шызуц изуеит, гәаартыла ауаа сырзыкоуп. Ауааы ари адунеи ағы итынхо, ихылтцзы иацитцаи роуп...

– Иахьа Аңсны уара цубар шәауаху, 30 шыкәса рыөныйка хәжәлар зыхьаз, изхьымзас, хйеира рацхьака ирзыцшу, хдиаспора рыцсадгьыл гәакхьа раагаразы мөақәас цубо!..

– Сгөы иалоуп, иахьа ацсуа хөынцарра анхамоу аамтазы, ацшәа хусхәартақәеи ххөынцарратә хыбрақәеи зегьы рөы ахархәара ахьамоуз. 2015 шыкәсазы хпарламент иаднакылеит азақәан, ишыақәдыргәеит ацсышәала ахөынцарратә усхәартақәа аусурақәа мөа-цыргаларц, аха иахьауажәраанза уи ишахәтаз аус амуит, игьыгәтажыны иаанхеит. Уи зегьы иҫацсыгероуп. Уи хәацсуара цнаршәауеит. Ацсуаа ацеицш бзиа анхауа убаскан ауп, хәацсуа бызшәа ххы ааста пату ақәтцаны, игәцаракны, иҳаракны ианышьтаххлак, уи хәгьейднакылоит, цхьакагы хәгоит, хмилиат еикәнархоит...

Убаскан ауп еитдагыло хәацсуа цөира ацеицш бзиа анроуа, мамзар адунеи хәлазыр халшоит...

Абызшөоуп амилат еикөзырхо!..

Ахөынцарра ыкалом амилат идеиа ыкамкәа... Уи иахьа иазхөыцуа рацәафым. Амацт утөуп, ирөыхатөуп адемографиа тә политика. Уи мшынынрцә икоу хәацсуа хылтцшытрақәа аанагароуп рыцсадгьыл ахь. Уи хәацсуара еикөзырхо акакәны избойт... Амилат идеиа шыафә-шыафәла еихаханы икөныкәалатөуп, избалатөуп ажәлар ргөы итцхо азтәарақәа реизхаразы, рыфәиаразы, ргәа-царазы... Уи закәанзароуп зегьы хзы...

– Уара сахьатыхөык иахасабала Аңсны уеицырдыруеит, Ацөыргакәйтә зал хадафы инартбаан уусумтақәа аабахьейт, ирлас-ырлас аинтернет афы икәургылоит. Урт зегьы сара шаммахак акгыы асөмьжьзаяцт... Уацхьака уара уусумтақәа ирызельмхау ахаөиццәа злаургьыргьаран икоу, атәйәах бзиақәа умамкәа укам?!

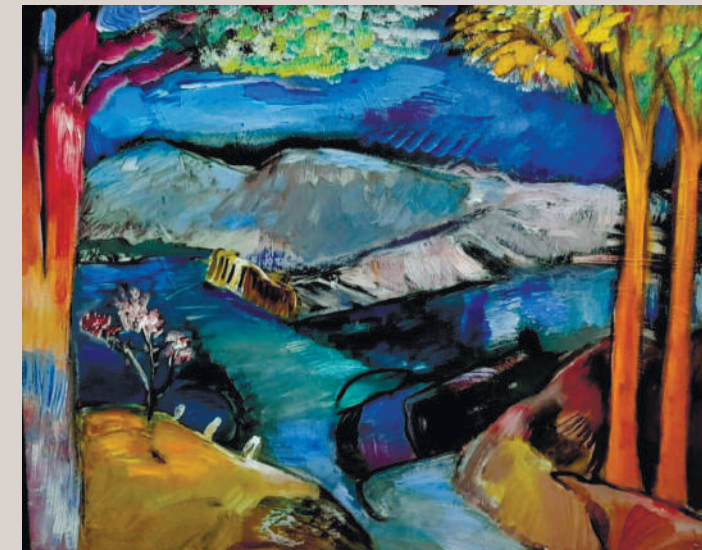
– Схы ааздыруа саныкалаз инаркны иахьауажәраанза бзиа избоз хабдуцәа иахөейтархөоз Нартаа ирызку хөпос асахьахь ииаганы икастцар стәхуп. Уи аус адулара сафуп, даеа хцака шыкәса сагоит, хынөажәа усумта зыкәтцар, ицөырызгоит. Ускан, хымпада, зегьы адырра шөыстоит, шөнасыпхөоит.

Егыс, Афеисбук ағы лассы-лассы икөсыргылаоит

сусумтақәа. Аиашазы, аус зуеит еицмыркьазакәа, сгөы иалоу, икастцәахөу ааста икасымтац еихаушәа збойт. Уи ақәра акеу икастцө сыздыруам. Имачушәа збойт... Аказара хәаа амазам. Аказареи ацстазаареи акоюп. Аказара иафөу зегьы алапыкшәа бзиа рзегьыгасшөоит, хазшаз дырзыразхаит. Аспорт иакультуреи роуп амилати ахөынцаррей зырызго адунеи ағы...

– Иахьа зегьы иахьаау иреицхәуи хытхьазареи хыбызшәеи, уи апроблема еихау зйәара хәмазам, азбашьақәагы еиуеицшым... Уара уиҫахәаицшөуеи?

– Абызшәа... Хәра хәацсуа бызшәа акара ипцшзоу, ибеиоу даеа бызшәак ыкоюп хәа сыкам... Уи иамоу амчи адоухаи еилызкааз адунеи зегьы дақәлахоит... Абицарақәа еимаздо, еикөзырхо ажәлар жәларны инхартә икастцө рбызшәоуп... Уи адоухақәа ирдоухауп. Дарбанзаалак ауааытөыөса игәтцәа иатдоуп иара ибызшәа...

– Сара асахьатыхра исеилнаркааз рацәоуп: апоезиа, апроза, архитектура, амузыка, афилозофия, амистика, апсихологиа, агеометрия, анатомиа, абиологиа ухәа инар-тауланы срызхьанарцшит. Икоу шыкоу, иахьынтәиааз казаратцәафык иахасабала иубозароуп, итуцәауазароуп, уацхьароуп. Ифөыцу азөы уиламөашьо ухафәра уоурц азыхәан... Хьхь ишазгәастаз еицш, анцәа исәтәеишьар, шөсыргьыргьаргыы калап!..

– Хәиҫәаажәара анцәамтаз, уарей сарей анкьа ханкөыицшаз Члоу, Дәаб азиас, амшәкәа реицш ихьжьлаз ахахә еиқәйәа дуқәа хрыкәтәаны ажәеинраалақәа хашрыцхьоз еицш, уажәгьы ифөыцу ажәеинраалак ацөытәахак «цәхәцәауа» иаасыцөыругар, даара сургьыргьон, аөнынзагыы сагон!..

– Дәаб азиас, Анатоли, уаргыы саргыы иҳанацаз рацәоуп. Уи иахнарцеит азырөышьа, ахөыцшьа, адунеи агәеисыбжь, ацсы ахытоу абара... Иахнарцеит аказара амацт азура, цсыцкьала анхашьа-антцышьа. Ант хныхақәа реицш, иахьагы уи азымьжкәа рлактақәа цкөоуп. Ихьгөе, ишлеиц илеиуеит Цанафөи Члоуи иргөылсны. Ауааы ишьтра анытцзом, ишьтыбжь адунеи ахафөы ианхалоит... Есаира иазхәлоит ауафөрей Ацстазаареи еицнати.

А. АГӘХАА

Адэахтэи аҕапы (афасад) ала иамоуп аоналартакэа аба. Адашыма инаркны атуан аазаранза ф-метрак ыкоуп. Аанытқа идырлашоит нак-аак иамоу ахышкэа, даеа хпа – аҕапы аганахыала. Ахор ахыказ аҕаракырахы алашара неиуан ускан иамаз, иахыатэи аамтазы иарку, аха зышты нхаз (ахышкэа рырхэакэа атзы иалакатоуп) ахышкэа рыла.

Ахыбра айташыақыргыларазы аусурақэа анымсапыргоз иаадырцит аҕапырта – ажэйтэан ахор ахы исеиуаз амардуан ахыалагоз азааигэара, аргыратэи анортекс акэакыағы.

Арака аусурақэа анымсапыргоз, иаацит иара убас ашкэа рхы злантэоз архэакэа, цыара-цыара кырымтла абаны еихасаны ишыказ. Ашкэа ирхыглоу архэакэа атзкэа ирыласоуп 15 см итцуланы дара ашкэа рааста.

Хых еикэаахыазаз ауадакэа рытзы еикэы ршарақэа, архэакэа, ақыркыақэа ркны, уажэтэи аамтаз цыаргы иуцылом ачычарақэа, адыларақэа, аанытқатэи арпшзарақэа.

Иара убас, инымхеит ашкэеи ахышкэеи рэшэт зырпшзоз аҕаш (амармалташь) иалхыз ачыкэыршақэа. Иахы уажэраанза изымазэит адинхатара иадхэалаз аматэаркэагы. Ачычарақэа, адыларақэа, адинхатара аматэаркэа арака ишыказ агэра узыргоны иахыа инхаз XVIII ашэышыкэсазы аныхабаа исасцэаны иаҕаахыа азэык-чыцк аныкэаацаа рантамтакэак роуп. Убас, 1846 шыкэсазы хзыхэажэо аныхабаа иаҕаахыа аныкэаа С. Саблин иоуан: «Алтартэ цкыатыц уахынадыпшылоз аҕаш шкэакэа иалхыз агэашыақэа 6 еиварыпхаа игылан. Уи ус шакэыз агэра удыргоит уажэ уа еилажы аҕыахэа. Акэымпыл дырлашоит аготикатэ стилила еикэыршэоу ахышкэа 36. Урт ахышкэа ахызы зкэыртэаз еиуеицшымыз, хкы рацэала еилаарцыуаз асаркыақэа ртасан. Ахышкэа адэахыала аҕаш иалхыз ачыкэырша ачычагақэа рыман. Аныхабаа аанытқатэи атзкэа ачычан ицшыоу адинтэ хаҕсахыақэа рыла... Акэымпыл атқака иануп Исус Христос исахыа. Архангел Михаил исахыа

ануп мраташэарахытэи ашкэа рзааигэара, ацкыа Нил ихаҕсахыа – амрагыларакытэи атызкэа рғы. Иаацшоушартэ ашэыгақэа еицамкзакэа иаанхеит».

Драндатэи аныхабаа шыхиаз, ишычыаз атэи аниҕеит афранцыз царауаа Диубуа, имереттэи агубернатор Г. Вакульски иеитахэамтаны иахаз ала. Имзазэит уи уа ишибаз ишыахыыз ачычарақэа, аҕаштэ гэашыақэа, ихыыразныцсараха иказ алтартэ ныхачапа.

Ара хазлацаажэо Драндатэи аныхабаа аплан ишэаны ишыақыргылоуп 1981 шыкэсазы. Хэарада, иахыатэи ахыбра аплан заатэи апланкэа иахырыкэымшэо рацэоуп. Еиуеицшым аамтакэа рзы ишэаны ишыақыдыргылахан Норов, Бросс, Толстои, Кондаков, Павлинов ухэа убас егыртгы. Аха арт зегы рыпланкэа аки-аки еицшым. Иаагозар, Норевеи Бросси рыпланкэа рғы ахыбра андыргылоз иацкартеит хэа рыцхызоит анортекс, нас нак иамоу ауада хыргыжаақэа рғы ашкэа ртычан ахышкэа адырбоит. Анортекс, ахыбра андыргыла ашытахытэи аусурақэа раан иадкартелеит, насгы ачычара еиокааны, х-чык аманы, адэахытэи аҕапышыларақэа ркны (амрагыларакытэи ада) еицшу аналартак аналартак рыманы икан хэа азгэеиҕоит Павлинов. Хзыхэажэо авторцаа гыцчык аналартэ хадакэа ахыкэшы ркыдкэталаны иахдырбоит. Даеа царауаак ахышкэа ахыкэшы шрымоу аадырцшзом.

Зызбахэамоуаныхабааапланкэааеиқыымшэара азцаара цыартыр калоит иахыагы. Избанзар, уаанза аныхабаа збахыаз, итызцаахыаз рыкэшахатымхара залшом, ахыбра урт ианырбоз аамтазы рацхыазатэи аҕеиҕыцш еиха иазааигэаны, рацхыатэи ахаҕа еиха еикэханы икан.

Абарт агэаанагарақэа рырцабыргызы хымцада атцааратэ усурақэа мсацгэтоуп. Убас, уажэааигэа айташыақыргыларатэ усурақэа раан иаацит уаанза идырмыз ашкэеи, ахышкэеи, атзамцкэеи.

Хара хгэаанагарала, уажэы аныхабаа айташыақыргыларэ нап аркра заацэоуп. Инартцаулан итцаатэуп аныхабаа ацхыазатэи аргыларатэ аплан

зеицшраз, икататэуп еилкаам азцаарақэа жэпакы ртак, насгы иаарпштэуп иара убас рацхыатэи аконструкциятэ шытақэагы.

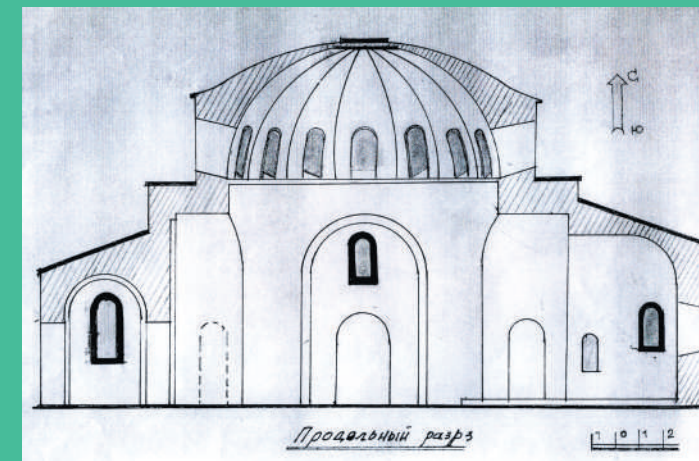
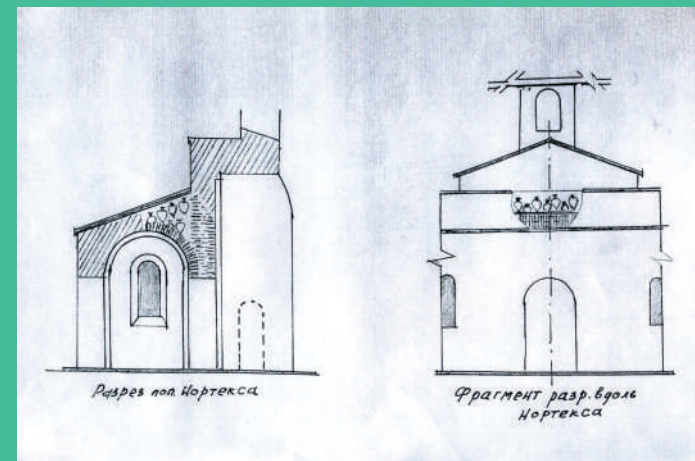
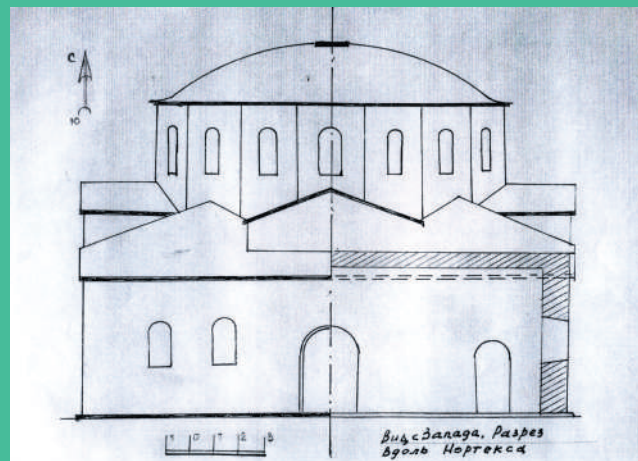
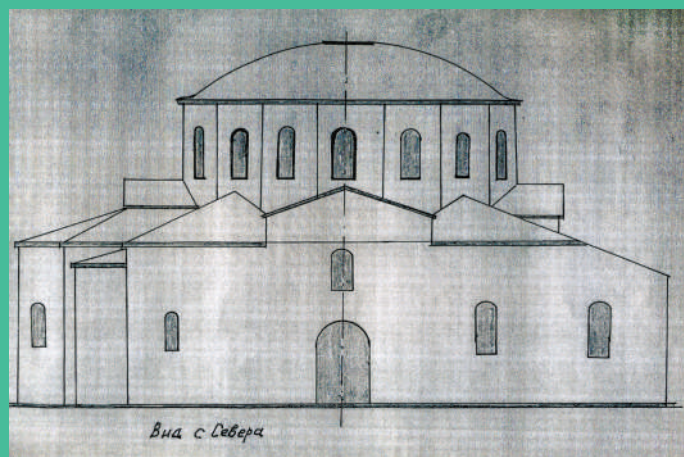
Уаанзатэи айташыақыргыларатэ усурақэа раан ахыбра иазныжызамызт ашцкэеи, ашкэеи, ахышкэеи рацхыазатэи ртеиҕыцш. Хыра рызумызт атызкэеи, ахыкэа реимадарағы кырымтла ицшзза иачыкэыршаз ачышэтакэеи. Иара убас, еилагоуп, акрызцакыуа, ацсуа архитектуратэ кэшыа чыда ацэырзны, аҕаац цшра азхэаз, акэымпыл иацрыганы илбаараны изыхэтаз ахыб. Насгы, аныхабаа аитарыцраан иадгалаз аматэахэкэа иара иацэыхароуп, иацэтэымуп. Хых ишазгэахэтаз еицш, айташыақыргыларатэ усурақэа раан аныхабаа рацхыазатэи архитектуратэ чыдарақэа ацэырзын, даеа теитцшк аанахэеит.

Ацхыаа ишибо еицш, хара ари астатиағы уажэраанза конкретла хазлацаажэо Драндатэи аныхабаа архитектуратэ конструктивтэ чыдарақэа ракэын. Урт ачыдарақэа зегы мацк иадамхаргы, анализ нарцаулан ирзуны урыхэапшыр, иумбар залшом, аныхабаа заазатэи ақырсиантэ архитектуратэ еиара аамта иатцанакуа аргыларакэа ишырзааигэоу. Насгы, уи архитектуратэ еиарамса ахы ахыҕцнахыз, жэлар рыбазарағы рацхыаза аҕиара ахыауз, изаау антикатэи ақырсиантэ дуней адацпашэ ахыахаз Италией, Азия Маҕи, Елладеи, Крыми ухэа акультуратэ центркэа ркны ауп. Хронологиала хэаацшуазар, ақырсиантэ ргыларатэ традиция аеволиуция мсапысуан III–IV ашэышыкэсақэа инадыркны IX–X ашэышыкэсақэа ркынза. Аха Драндатэи аныхабаағы иацдыло архитектуратэ чыдарақэа раналогиакэа шамахамзар иахыуцыло III–VI ашэышыкэсқэа ирыбжыанакуа аамтакэа рэоуп. Уи ус шакэыз дыртцабыргеуеит Венерей Роми ирызку Остиатэи (Италия, III ашэышыкэса) аныхабааҕеи ацкыацаа Марией, Пиотри, Марки ирызку VI ашэышыкэса иатцанакуа ақырсиантэ архитектуратэ тынхэеи. Типологиала хэаацшуазар, ара иазгэахэтаз ажэытэзатэи аба-

каҕеи Драндатэи аныхабааи ирзааигэоу архитектуратэ тынхэаа Ацсны адагы, Кавказтэи егырт ажэытэ кырсиантэ тэылақэа рғыы икоуп. Харт хэзэу атоурыхи аказаратцаарей рхытцхыртақэа рғы еицдырдыру аныхабаақэа Ечмиазинтэи Рипсимеи, Мцхетатэи Цьварий роуп. Драндатэи, Ечмиазинтэи, Мцхетатэи архитектуратэ тынхэаа ацаркэымпылтэ бакакэа иреиуоуп, аха Драндатэи аныхабаа урт абакакэа изла-реидцкэамгы ыкоуп – уи ахатэ конструкциатэ чыдарақэа амоуп. Ғырпшыс иаагозар, Ермантэылатэи Кырттэылатэи аныхабаақэа ирчыданы, Драндатэи аныхабаа амрагыларакы акэакыкэа змоу абсидакэа ачыхэҕоит. Иара убас, ари абака амраташэара аганахытэи ацаржэабжыаратэи аҕақэа хыргыжааны икатцоуп. Насгы, чыдала иазгэата-тэуп ақырсиантэ динтэ архитектураҕе иахдароу атыц аанызкыло акэымпыл аҕагылазаашыа, егырт аргыларакэа рғы ацшыркца акнытэ ииасуа ахарца икэгылазар акэымпыл, Драндатэи аргыларакэа ихыргыжаан адашыма акнытэ атызкэа ирхарцоу амака икэгылоуп. Ишазгэахэтаз еицш, ари архитектуратэ бака заа кавказтэи ақырсиантэ ргыларакэа ирыламсашыа ахатэ тоурых, ахатэ кэшыақэа аманы икоуп.

Хых ишаххэаз еицш, италиатэи, Азия маҕтэи, елладатэи ухэа заатэи архитектуратэ бакакэа рконструктивтэ канонкэа рыла иргылаз ахыбракэа (Драндатэи аныхабаагы убра иналатцаны) ихархэоит урт зегы хронологиатэ аамтак ишатцанакуа – (VI ашэышыкэса). Ишдыру еицш, VI ашэышыкэса ацсуаа ртоурых дакыақэа рғы акрызцакыуа аамтоуп. Ускан ацсуаа Кавкази Азия Маҕи рдунейжэларбжыаратэ еиҕаарақэа рғы активларахы аладырхэуан, ацсуаан византиаи рыбжыара аполитикатэи акультуратэи еимадарақэа рыман.

Абасала, хара иаххэар халшоит, ацсуаа VI ашэышыкэсазтэи ртоурыхтэ бззарей рекономикатэ мычхарей иртынхоуп хэа Драндатэи аныхабаа.

Вахтанг АЦХАЗОУ

НАРЦЬХЬОУ ИЕИЦХЫЗУАЗ

Ацсуа милаттэ казара акыр шықса амат азызухъаз, Ацсны зеацсазтэыз артист Валери Чолариа иыызца, иааигэаны дыздыруз макъанагы ирцэуада-оуп ииасхью амтала избах алаца-жэара. Ацыхэтэантэи аамтазы ихьюаз ачымазара иахкыны дхацхеит ацсуа доухатэ культура гык-цсыкала амат азызуаз ауаы аамысташэ.

В. Чолариа диит 1947 ш. рзы Очамчыра араион Агэы-Бедиа ақытан. Абжыратэ школ даналга Акэака диасуеит. Аамтак азы аус иуан Акэатэи атипиграфиясы, агазет «Ацсны кацшь» («Ацсны») атакзыцхыгэу амазаныкэга ицхыраафысыгы дыкан. Хара им-гакэа, А. М. Горки ихъз зхыз Акэатэи

ахэынтқарратэ институт дталоит. В. Чолариа данкэыцшыз нахыс аказареи, алитературеи, ажурналистикеи ргэыблра шытикаахъан. Аказарафы иаликаауан ашэахэара, алитература бзиа излаибоз ала, ирацэаны дацхьон, ажурналистикагы гэгэтайжуамызт. Ажэабжы кыафэка раццара дазфлымхачеит. Урт рахытэ икан журнал «Алашарей» агазет «Ацсны кацшы» ирнылахъаз, икыцхыуан астатиақэагы. Икэыцшра ашықэсқэа раан икытаф еиқааз жэлр хор ахь днарыцхьейт, абжы бзиа шимаз гэартхъан. Убри нахыс еихагы ашэахэара бзиа ибеит.

1976 ш. рзы иреихау атцаранурта афилологиафэ факультет (ацсуа бызшэеи алитературеи аурыс бызшэеи алитературеи рзанаат ала) далгеит, аха уаанзагы зызбахэ рахъхъаз В. Чолариа агэырткэыл злоу хэа дыцхъазаны, Ацснытэи ахэынтқарратэ жэлр рашэахэареи рыкэашареи зеацсазтэыз ансамбль ахь днарцхьейт.

1970–1980-тэи ашықэсқэа раан ахэынтқарратэ ансамбль, ускантэи Асовет Еидгыла еиднакылоз ареспубликакеи ркны еидш, аказара зырнагон: Чехословакия, Польша, Германиятэи Адемократиафэ Республика, Германиятэи Афедеративтэ Республика, Шьамтэыла, Бырзентэыла, Ефиопиа, Аргентина, Мексика, Мозамбик, Танзания, Голландиа ухэа ахэаанырцэтэи атэылақэа ркны. Абарт агастролькэа зегы дрылахэын В. Чолариа. Аинтернети асоциалтэ хэкеи аныкамыз аамтақэа рзы, ацсуа ансамбль

агастролькэа дрыхэажэаны акыцхь ианитдон (ацшышэалеи урысшэалеи). Ари аус акынгы иаацсарақэа ахшыара бзиа артон иыызца, ацхьацэа.

30 шықса инареиханы ансамбль ашэахэаца ируазэкыз В. Чолариа дацсацкэаны Зеацсазтэыз артист хэа ахъз ихыртдоит. Арфеиара аус иара изы акыр амехак тбаан, еилеигзоз мацмызт. Идыррей ицшышэеи хэсаб рзуны, Ацсны акультура аусзуцэа Рассоциация итнажыуаз агазет «Культура и жизнь» аредактор хадас днарцхьейт, акыр шықсагы амат азиуан. Ицбабаа мацымкэа икоуп журнал «Ацсны аказара» аредактор хада ихатыпуафыс аус аниуаз ашықэсқэа раан. Лассы-лассы акыцхь ианитдон акультуреи аказареи русзуцэа ирзикуаз астатиақэеи аочерккэеи. Дыкан Ацснытэи ахэынтқарратэ хортэ капелла ашэахэафысыгы.

Акыр шықса аказара амат азызуаз ауаа рдунеи дахъазааигэаз, дахъагылацшуаз, ибзиангы иахьидыруз акнытэ, урт ирзикуаз инартцаланы аарцшра илиршон. Ансамбль иналукааша артистцэа реицш, ажурналкэеи агазеткэеи иринтцоз истатиақэа рызкын Ацсуа театр артистцэа, ашэахэацэа, акэашацэа, ахореографцэа, адирижорцэа ухэа. Ацсуа радио акынгы акырынтэ аказара ауаа дрыхэажэахъан.

Ажурналист, апублицист имаз апышэа апстазаарафы акыр ицхрауан, инапы злакызаалакгы ишақанагоу ацхьафэи, ахэапшфэи, азызырфэи рызнагараан.

Уаанза иажэабжыкэа апериодикатэ кыцхь ишанылахъазгы, асахьаркыратэ литература иатцанакуа аганахъала хазы шэкэны итытдуеит (1988) иповест «Аикэшэара». Уи арфеиаразы еихагы агэацхыжэара инадоит.

Афбатэи ишэкэы «Нарцхьоу амтан» акыр шықса раахыс еизигоз аматериалкэа ирыбзоураны, икыта гэакыа ажэытэ-афатэ ирызкны итижыит (1992). Уи нахыс арфеиара аус еихагы дагыланахалон. «У подножья синих гор» (2006) акэзар, арака ақыта атоурых инамаданы ицэыргоуп, ирыхэажэоуп еицырдыруа ахъзкэа, атценца нагакэа.

1989 ш. раахыс Ацсны ажурналистцэа Реидгыла иалаз В. Чолариа, аказарафы еицш, журналистикафэгы апышэа бзиа иоухъан. Акимкэа-фамкэа урысшэала итижыыз ашэкэагагы даараза ибзианы зылшамтақэа идыруз ауаа ирзикит. Урт иаабац очерккэоуп хэа узрызхэом, избанзар, аказара ауаа рыцстазаареи рырфеиаратэ мфэи акыр дагылацшны, итцэаны апхьафэ иэнеигейт. Хэарада, хаамтазтэи ацсуа милаттэ казара атцарафэ лагала бзианы иагыаанхоит.

Арфеиафэ аганахь изааныжырымызт Ацсны Апынцтытылатэ еибашыра атема. Иыызца реицш, иаргы уи даара игэы ахэра аннацеит. Убри ихымеуаз ахьаа ауп дахъазыырцшызгы «Сменив черкеску на камуфляж» (1996) зыхьитцаз ишэкэы. Уи иагылоу аочерккэа ркны дрыхэажэоит Ацсадгыл ахьчараан итахаз артистцэа: Андреи Қаранзиа, Руслан Кэлаа, Даур Акаба, Рауф Дасаниа, Ақсент Агрба, Аркади Чачхалиа, Темыр Аршба, аибашыра хлымзаах иалазыз: Хьыбла

АГАСТРОЛЬКЭА РАХЪ АМФА ХАРА

Нанба, Марина Картоциди – Жьйба, Даур Колбаиа ухэа.

Анафстэи ашықэсқэа раан иацитцаз аочерккэа рахытэ хазы шэкэкэаны итижыыз ркны ицэыргоуп ацсуа милаттэ казара арфеиарафы злагала шыардоу: «Танец и душа» (1995, ахореограф Акаки Малиа); «Рожденная для танца» (1998, жэлр рартист Маиа Герзмаа); «Служение искусству» (1999, Ацсны зеацсазтэыз артист Едуард Нанба); «Леонид Чепелянский» (2001, акомпозитор ирфеиаратэ портрет); «Рыцарь абхазского танца» (2004, Ацсны зеацсазтэыз артист Арвелод Тарба); «Наш Томас, наш Хаджарат» (2006, ашэахэафэ, акиноактиор, Ацсны зеацсазтэыз артист Томас Кокоскыыр). В. Чолариеи И. Нарманиеи авторцэас иаманы итыжыын «Закан Халваш» (1999); В. Чолариеи М. Габнииеи еицытрыжыит «Артистическая династия» (2002, жэлр рартистцэа

Сусанна Цэениеи лыцшэма Владимир Царгэыши ирызкуп). В. Чолариа акыр шықса агазеткэеи журналкэеи ирнылоз (ацшышэалеи урысшэалеи) егырт истатиақэеи, иочерккэеи, иажэабжыкэеи реизга атыжыра дзахымзакэа идунеи ицсахит. Икалап, уи ахатгылар агэахэара зауа Каларгы, избанзар, урт зегы ацсуа милаттэ культури аказареи рыфеиара амфа аадырцшуеит.

Ацснытэи ахэынтқарратэ жэлр рашэахэареи рыкэашареи зеацсазтэыз ансамбль Азииеи, Африкеи, Алатынтэ Америкеи ртэылақэа ркны ақгыларакэа ирыцыз ахтысқэа инартбааны акыцхь иахьанылоз хмилаттэ культура азыргара иацхрауан, ацсуа казара атоурых азгы хэартара алазауеит.

Ахэынтқарратэ ансамбль акны ашэахэареи, насгы алитературеи, атцареи, ажурналистикеи, апублицистикеи қэфеиара еилазызоз В. Чолариа ипстазаара ихэфеи изаагомызт урт рыда. Еснагь ижэлр рыгэта дгылазар акэын. Икыиареи, иуафрей, иаамысташэареи ддырцшзон, казшыа бзиангы иныкэигон. Игэыхалалрей, есымшааира ихы-ифеи икэубауаз ичачацшы, апстазаарафы илиршази рыла дыргэаладыршэалашт дыздыруз зегы.

Акультура арфеиара аус акны злагала мацмыз В. Чолариа ицсадгылы, иуаажэлари, икытауааи, игэакыацэеи, итаацэеи еснагь дрызгэдуун. Ацсны ацеицш бзиа агэра игон. Абас дыкан, зыызца-зықэлацаз згэыбыла рзынзыжыыз, Нарцхьоу ашха амта – дахьиз, дахъаазаз икыта зыцхыз иалаз, имфашыауа зхатэы мфа зышыта анытцахъаз Валери Ладикэа-ица Чолариа.

ИФАХЫМТЦАЗО АКАЗАРА АМФА

Елеонора КОГОНИАЦХА

АКИНО АТЫХРА ЗЫЦСТАЗААРА АЗКУ...

Наур Гармелиа аурыс режиссиор Сергей Снежкин диттаөуп. 2016 шыкэсазы далгит Санкт-Петербургтэи акинои ателехэацшрей ринститут, ахамаратэ кино афакультет. Ацсны акино абзибаөцэа иара дырдыруит идипломтэ фильм «Ацха» ала. Арежиссиор қыыпш уи зметраж кьаеу икино итцара даналгоз Ацсны итихит. Акаа имөацган уи ацхарбара. Ускан ахэацшыөцэа ирыдигалаз, абжы эхамыз адебиут азкын Ацсны айбашьра ашьтахь ауаа рыцстазаара ашьаөгылашья. Рацхьатэи иусумта хтэылаөы еипш уи антытцгы иаиуит ахэшьара бзиа. 2016 шыкэсазы Ханты-Мансиск имөацысуаз акинофестиваль «Амца адоуха» аөы ацатэи атып анашьан. Наур Гармелиа диит Гэыц ақытан, ихэычра ашыкэскэа ирылганы иааигон акино абзиабара, уи адагы иара иөуан ажэабжькэеи ажэеинраалакэеи. Арака аөар рыбжьбара алитературатэ еицлабракэа рөы, апрозазы өынтэ актэи атыпкэа ианаршьахьан. Итцара даналга ашьтахь акино атыхразы арежиссиор Гармелиа Санкт-Петербург даанхоит. Арт ашыкэскэа ирылагзаны иара иоуз аихьзаракэа иреиуоуп 2021 шыкэсазы «Аурыс Пен-центр» имөацнагоз аицлабракэы асценари зыөуа ркатегориаөы актэи атыц ахьианашьаз. «Сара исыөуа асценариқэа рыла истахуп скино тысхларц» – ихэоит арежиссиор қыыпш анаөстэи ирежиссиортэ пцстазаара дазхьыцуа. Сынтэа, арежиссиор Гармелиа ирөиара өапарак иөидит ххэар ауеит. Ханты-Мансиск хэажэкыра мза антөамтазы имөацысуаз XXII-тэи Адунеижэлрбжьаратэи акинофестиваль

«Амца адоуха» аөы зметраж назоу акатегориаөы ианашьаөит ихадоу апремиа – иреиөгу афильм. Зынза арежиссиор ифильм пшь-категориак рөы аиааира агеит. «Атыхэтэантэи ахэцса» захьзу Гармелиа икино иреиөгу амузыкатэ збаразы, иреиөгу аоператортэ усумтаз, иара убас, ахэацшыөцэа рацхьахэ рноминациякэа зеггы рөы ацхьахэ иацсаөит. Даеакала иаххэозар, иказ ацхьахэкэа фба ркынтэ, «Атыхэтэантэи ахэцса» пшьынтэ иалкааөит. «Сгөы азөон категориак аөы хэаиааир ауеит хэа, аха астцэкьа сгөы иаанагомьызт. Сара акино антысхуа, хэшьарак астартэ сыкоуп, избанзар, схагаты срыхэацшуеит егырт итырхуа афильмкэагы. Хноминацияө иқыглан хө-фильмк, урт ркынтэи өба роуп зыхэацшра сахьзас. Хэацшык иахасабала сара сыбжы зыстаз афильм ыкан, аха иреиөгу актиор хэа аноминацияөы ада даөацьара аиааира азымгазөит. Акино ахэшьара азтоз азбаөцэа ргэаанагара хатала сара исарымхэазөит, аха сыпродуиссерцэа ирзырөит иааркьаөны – акино бзиа тышөхит хэа», – ихэоит арежиссиор ифильм иагаз атрофеикэа дырзаатгыло. Ари афестиваль аөы рацхьазоуп фильмк аскак аиааиракэа ананаршьаз хэа азгэартөит акинофестиваль амөацгаөцэа. Гармелиа пшьынтэ асценахьы дхалөит ифильм ианашьаз ахамтакэа ргаразы. Акиностудиа «Ленфильм» иатөу ателеграмм-каналаөы иаразнак иөыртит ахамта – акино атыхраөы даөа иатцөак өатдхаөит хэа. Ацсны акэзар, арежиссиор иагаз аиааира акыр агэаццхэара рнаөит хэауаажэлр. Хтэылаөы икоу аинформациятэ хархэагакэа зеггы днаганы иөцэажөөит. Цсабарала ахьыргара бзиа изымбо шиакөугы, Наур Гармелиа дакэшахтөит журнал «Ацсны аказара» азы хэцтааракэа ртак акатара.

Афильм «Атыхэтэантэи ахэцса» «Ленфильм» абазаөы итыхуп, жанрла идрамоуп, афинанстэ цхьраара Урыстэыла акультура аминистрра ахахьы иаөит. Уака арежиссиорцэа қыыпшцэа рзы имөацырго аицлабракэы иалкааны ацара азоужьын Гармелиа иусумта. Акино аөы еитөаөоуп 2000-тэи ашыкэскэа рзы Ацсны инхоз араса аазрыхуаз ауаа ртоурьх. Ишдарыдыркылары Ацсны укино злеиларсу асиужет, уи инегативтөу ахтысқэагы аанарцшуазар хэа, арежиссиор истаз азцаразы абас атак соит: «Уи аөыза ашэара сьмазам, сфильм ацсуа хэацшы игэамцхар ауеит хэа. Избанзар, сара иаасырцшуа атоурьх ииашаны еитасхөит. Акино бзиазақэа хгэалахаршөозар, аперсонажкэа зегь ахьыбзиоу фильмк ыказам». Афестиваль «Амца адоуха» анхацдыркыз инаркны мехакы тбаала имөацыргон, уажэы уи президентс дамоуп адунеиаө аихьзара змоу сербиатэи арежиссиор Емир Кустурица. Аха, афестиваль алагамтазы Москва икалаз атеракт мацк иацсаөит уи апрограма. Аныхэатэ гэалаказара кэцтоз аусмөацгатакэа ацхьын, актэи амшкэа рзы ахэацшыөцэагы азал ахь инагамьызт. Ус акэзаргы, арежиссиортэ еицлабра ацкаракэа инарыкөыршөаны ишьаөгылан, уи хэарада, рнапы

Диана АХЦХА

ФОТОСАХЬАҚӘАК РҢОУРЫХ

2014 шыкэсазы сөыза бзиа, Тьркэтэылантэи зыцсадгылы ахь нхара иааз, Окан Кэыцба хамтас иси-төит, акыршыкэса еизигоз ажэытэ ацсуаа рфотосахьакэа. Убарт рахьынтэи сара истахуп иалкааны ишэсырдырыц иаха исааигөоу сахьак. Уи афотосахьа сқыта Ацандара атоурьх иад-хэалоуп. Асахьа ахьты-ху, Ацандара ақыта, уаанза Бата Ачба иөны ахьгылаз ааигэара, иашта ахьыказ, Мидарадөы хэа иахьашьтоу ауп. Ара игылоу агштцла дукэа даара акыршыкэса рхьтөит. Атцарауаа излархөо ала, 500–1000 шыкэса рхьтөит. Аихабацэа ишырхөоз ала, арт агштцлакэа еиуөицшым ахтысқэа рхьыраөит. Ацынцьтөылатэ еибашьра Ду анцоз Цсхьынтэи иауаз асолдатцэа рыпсы ршьоит хэа атцла ааигэара амца ахьеикөырцэз иахьканы, аөнытцка тыблааит. Аха атцла агөта штыблааугы, есышыкэса аөарөыцуа иазхэуөит. Атцла агэаөара ауаөы өылеи машьыналеи дталаратөы икоуп. Атцла еибаркны изку ацэа мацара акөушөа уөит адөахьала.

Ақыр иныкэсхөу абри афотосахьа иамоуп иара ахатөы тоурьхгы. Атцла амцан ацсуа магэа рьшөтцаны игылоуп хөык ацсуа хацэа. Урт реилкааразы даара ирацэаөны аихабацэа идсырөит ари афотосахьа. Урт излархэаз ала, асахьаөы иаабо хөык аиөыцэа бзиакэа роуп: арыгьарахь дгылоуп Царгөыш Цадара, арымарахь – Инацха Хьыац, аөы дакөтөаны, атцла дтагылоуп Ахба Мыстаф.

Инацха Хьыац 100 шыкэса инөиханы ихьтцит, уи иихөоз ажэабжькэа згэалашөоз саб исөитөиөөит, XIX ашөышыкэса антөамтазы арт аиөыцэа амхацьырра иаөит Тьркэтэылака, аха иахьнеиз, мышкөак рьшьтахь еилыркааит уа ишзаанымгылоз, иагырызөит рыц-садгылы Ацсныка ихьнхөырц. Ускан ахэаакэа иөгөаны иаркны икамызт. Аиөыцэа Ацсныка идөыкөөит. Урт злауаз рымазамьызт азы, шыпыла, кэарала мацара, ихьнхөны рқытаөы иааны анхара иалаөит. Икалап, абри афотосахьа XX ашөышыкэса алагамтазы итырхзар.

Схөычын аха, исгэалашөит, сабду иашьа 105 шыкэса зхьтцуаз Аөзба Магэамеи-ица Мамөт (Тьркэтэылака иагахьаз, нас Ацсныка ихьнхөыз), абарт атцлакэа рзы сан илеиөаз ажэакэа: «Мидарадөы игылоу атцлакэа пату рыкөышөтцала! Иакөым акы кашөымтцан акөшамькөша! Уа Цааимбартыцуп! Ацааимбарцэа еизаны иахьтөо ауп!» – хэа.

ианын азбаөцэа. «Аартра мөацган ахэацшыөцэа рыда. Сара сфильм аөбатэи амш азы акөын ианыддырбоз, убри акынтэ, урт сфильм рыбжы артартэ алшара рыман. Иахэацшуаз еихарак афестиваль иалаз ракөын, таацэашөала имөацысуазшөа икан схэар ауөит», – ихэоит Наур Гармелиа. Абжьаацны ари афестиваль амөацысшыа дазаатгыло, арежиссиор ихэөит, Ханты-Мансиск инхо рзы ари кыртцэакуа усмөацгатыны ишыкоу. «Ари дара рзы брендк иаөызоуп, аха сынтэа атеракт иацсаөит уи аныхэа амөацгашья аформа. Уа абиаглон аөемпионати, абри афестивали роуп имөацырго», – ихэөит Гармелиа. Ацсны икөынхо ахэацшыөцэа хымцада иазцэауөит «Атыхэтэантэи ахэцса» ара арбара аналшо. Иазгэататөуп, пшьөык Урыстөылатэи актиорцэа рыда, егырт зеггы атыцантэи актиорцэеи ауаацсырөи шракөу иалахөу. «Акино «Ленфильм» иатөуп. Дара ирымоуп агэахэара Ацсны ацхарбара амөацгаразы, аха уи сара сакөзам изьзбо, Ацсны акультура аминистрөи дареи еицэажэароуп. Сгөы иаанагоит Санкт-Петербург апремиеракэа анымөацыслакгы, итцеггы афестивалькэа рөы ианцөырццлакгы, ара Акэагы арбара еиөкааөап хэа өаөратэгалан шыкоу», – хэа икоуп арежиссиор ихэыцракэа. Ацхьакатэи игөтаккэа дырзаатгыло, Наур Гармелиа ихэөит зметраж дуу афильмкэа рзы асценариқэа өба шизышьтоу. Уи адагы, асериал атыхразы иөызеи иарөи агөтаккэа шрымоу. Арежиссиор иазгөөитөит аиааира иагаз, хымцада, анаөсан акино өыц атыхразы акыр ишихөо. Иара иажэакэа рыла, апродуиссерцэа ирзымариаөит афинанстэ хьтцхьртэа рыцшаара, избанзар, акинофестивалькэа рөы аиааира агара уи зыргароуп. «Сара акино атыхра мацароуп сыцстазаара зызку, срылахөуп еиуөицшым апрокцкэа рынагзара. Атыхэтэаны инасыгзас асценари аурыс шөкөыөөы Ацсны иазкны ииөыз апроза иалхуп, ахьз схэазом макьана. Азы иитөу аөымта асценари аццө иахасабала иануго, автор уизымааиуазар уаламгароуп. Сианаиз цьысшьөит, убри акынтэ, уи иалкны акино тысхьыр сөахуп. Акино атыхразы ацара Урыстөыла исыцшаароуп, ара Ацсны уи аөыза макьана алшара ыкам», – хэа иажэа хиркөөит Наур Гармелиа. 33 шыкэса иртагылоу арежиссиор қыыпш хэицэажэара ашьтахь, итаацэа рахь Гөыцка амөа дыкөөит, икино атыхракэа рөы адгылары изто икытауааи итынхаөөи рбаразы, агөыргьаөөэаша атөы ххэозар, уи аинформациятэ хархэагакэа рыла уахь инаөхьан...

aquaфон

aquaфон.com

ТАРИФ

Конструктор 2.0

Бери больше,
собирай проще

150#☎

от **650** Руб.
мес.

Всегда на волне